

samfunn for alle

Norsk Forbund for Utviklingshemmede → nr 1 | 2007

The logo for Norsk Forbund for Utviklingshemmede (nfu) is located in the top right corner of the page. It consists of the lowercase letters 'nfu' in a white, sans-serif font, set against a solid orange square background.

Økonomisk utføre når barn dør	s.6
Konflikt om tvang	s.8
Omstridt flytting i Sogndal	s.11
Botrening på folkehøgskole	s.26

Informasjon

Etter flere utgaver uten, starter vi opp igjen med noe lettlest stoff i denne utgaven av Samfunn for alle. Vår medarbeider i sekretariatet, Kari Bue, skal etter hvert lage flere artikler som er tilrettelagt for lesesvake. På noe lengre sikt er målet at alle saksdokumenter som legges fram for landsstyret også skal utvikles mot flere lesenivåer.

VIBEKE SEIM-HAUGEN
GENERALSEKRETÆR

MEDLEMSTALL

NFU hadde ved årsoppgjøret pr. 31.12.06 7523 betalende medlemmer. Det er 128 flere enn ved årsoppgjøret i fjor, der medlemstallet var 7395. Noen fylkeslag har gått tilbake i løpet av året, mens andre har hatt en jevn økning. Fylkeslagene som har økt mest, er Sogn og Fjordane med 31 nye medlemmer, Hordaland med 27 og Akershus med 17.

Ditt hjem i Mosjøen

I over 40 år har gjester sovet godt hos oss! Noen ting endrer seg aldri, og den dag i dag kan Norlandia Lyngengården Hotell tilby deg en varm velkomst og en riktig god natts søvn.

Norlandia Lyngengården Hotell ligger 1500 meter fra Mosjøen sentrum, innerst i Vefsnfjorden. Vi tilbyr komfortable rom, dagens middag og et personale som strekker seg litt lenger for at du skal trives og få hyggelig opphold. Mosjøen ligger midt på Helgeland – nøyaktig midt i Norge, og er rik på kulturelle så vel som historiske opplevelser.

 Norlandia
Lyngengården Hotell

Vi tilbyr:

- Moderne rom med bad/billeg
- TV på alle rom
- Tidsbest nettverk
- Familienom
- Rom der rokk er tilrettelegg
- Dagligvare messjiner
- Fiskest
- Matservert
- Gratis parkering for gjester

Kontakt:

Tele: 75 17 48 00
Faks: 75 17 13 28
service@lyngengarden.norlandia.no
norlandia.no/lyngengarden

samfunn for alle

Medlemsblad for
Norsk Forbund
for Utviklingshemmede

Seks utgivelser per år.
Årsabonnement: 400,- kroner

ISSN: 0803-5105

Ansvarlig redaktør:
Helene Holand
helene@nfunorge.org

Journalist:
Bitten Munthe-Kaas
bittenmk@yahoo.com
Telefon: 928 36 809

Tilrettelegger lettlest stoff:
Kari Bue
kari@nfunorge

Adresse:
Samfunn for Alle, NFU
Postboks 8953 Youngstorget
0028 Oslo
Sentralbord: 22 39 60 50
Telefaks: 22 39 60 60
E-post: post@nfunorge.org

Annonseakkvisitør: AMN A/S
Postboks 24, 3340 Åmot
Telefon: 32 78 17 50

Forsidefoto:
Kåre Kråkeland

Layout: Hvarings as : Renate
Trykk: Allservice as

Utgivelse 2 2007
kommer 4. mai
Frist for saker er 16. mars
Annonsefrist 28. mars

Innhold

4	Diskriminering	22	Portrettet
5	Forbundslederen har ordet	24	Fylkeskulturpris til NFU Sogn og Fjordane
6	Økonomisk uføre når barnet dør	25	Fokus på demens
8	Vond konflikt om bruk av tvang	26	Botreningslinje på folkehøgskole
11	Omstridt flytteprosjekt i Sogndal	28	Livet uten barn
14	Prosjekt i nordvest Russland	30	Leserinnelegg
16	Løftebrudd i særklasse	31	Småsaker
18	Dårligst tilbud om narkosebehandling	32	Sommerleir
19	Sterk reaksjon på abortuttalelse	44	NFU-butikken
21	God SOR-konferanse	48	Jørgens idéverksted

Overgrep

Et foreldrepar i Seattle i USA har stanset veksten hos sin datter med utviklingshemming for, som de sier, "å bedre hennes livskvalitet".

- NFU reagerer kraftig og spesielt på at leger og spesialister har tillatt denne behandlingen. Det sa lederen for forbundets internasjonale avdeling, Knut Roger Andersen, i en kommentar til TV2-nyhetene. Han viste samtidig til at den er et brudd på menneskerettighetene og et brudd på den nye FN-konvensjonen for funksjonshemmede.

Ni år gamle Ashley er sterkt utviklingshemmet etter at hjernen hennes sluttet å utvikle seg i seksmåneders alderen. Da jenta var sju år, ble hun satt på hormonkur. Målet er at hun ikke

skal vokse eller bli kjønnsmoden, og dermed forbli en liten pike.

NFU reagerte umiddelbart med å ta kontakt med president Diane Richler i Inclusion International, som har samarbeidspartnere i 126 land med til sammen 500 000 medlemmer. Forbundets henvendelse resulterte i sin tur i en pressemelding fra Inclusion og deretter oppslag i blant annet store arabiske, kanadiske og amerikanske medier.

Les mer på www.nfunorge.org

Personer med utviklingshemming hengt ut på nettet

En norsk nettside www.ratemydown.com la nylig ut bilder av personer i ulike aldre med Downs syndrom. Leserne kunne stemme på sin favoritt og tippe graden av utviklingshemming. Det var fritt fram for å kommentere de enkelte bildene. Nå er nettsiden fjernet, men både Ups & Downs og NFU har likevel anmeldt saken til politiet.

Ifølge avisen Bergens Tidende er nettstedet registrert på et amerikansk web-hotell. E-posten er anonymisert. Avisen har imidlertid vært i kontakt med de via e-post. I en mail til avisen skrev de følgende da saken fikk hovedoppslag i media landet rundt: - Vi er en gjeng som har laget denne siden for moro skyld. Ingen ting er vondt ment. Det er dumt å høre at foreldre reagerer. Bakgrunnen var rett og slett at vi kjedet oss en dag og ville gjøre noe annerledes. Deretter ble nettsiden lukket. Men da Ups & Downs gikk til politianmeldelse for å få initiativtakerne sporet, identifisert og straffet, dukket de plutselig opp igjen – og ga i klartekst beskjed til lederen, Lars Ove Røssland, om å ”ligge unna”.

Reinspikka diskriminering

Lederen av NFU Bergen lokallag, Tom Skauge, er blant de mange som har reagert og engasjert seg sterkt i denne saken. Han er glad for at NFU sentralt gikk til anmeldelse etter initiativ av lokallaget, til tross for at Bergen politikammer mente det var tilstrekkelig at Ups & Downs hadde gjort det. Skauge sier i en kommentar til Samfunn for alle at han synes det er lov til å lage en spøk om personer med Downs syndrom – på samme måte som det går an å spøke med andre mennesker,

både med og uten funksjonshemming. - Det må imidlertid gjøres med vennlighet og romslighet og ikke ondsinnet slik det er gjort på denne nettsiden. Jeg mener at det ikke finnes noen unnskyldning for det som har skjedd og som heller ikke kan bagatelliseres som guttestreker. Innholdet på disse nettsidene er reinspikka diskriminering som ikke kan tolereres eller forbigås i taushet, mener Tom Skauge.

Dåvøy reagerer

KrF-politiker og medlem av Stortingets helse- og omsorgskomite, Laila Dåvøy, fulgte også opp. - Disse personene trækker på menneskeverdet til en hel gruppe. Hvis politiet har problemer med å finne en lov som passer, skal jeg gjerne være med på å lage en ny lov, slik at disse personene blir tatt. Dette må vi slå hardt ned på, sa Dåvøy i et intervju med BT.

Barneombudet er i tillegg på banen etter en henvendelse fra Kristine Bech-Sørensen og John-Ingvar Kristiansen i Bergen. Begge er foreldre til ungdom med utviklingshemming. I sin henvendelse viser de til sammenhengen mellom holdninger hos øvrighetspersoner og det de mener er ”sjikanerende, diskriminerende og stigmatiserende utspill fra et gutterom mot barn og unge med utviklingshemming”. - Vi forventer at både barneminister Karita Bekkemellem Orheim og Barneombudet er de første til å sikre et vern rundt slike uttalelser. På denne bakgrunn imøteser vi tiltak fra Barneombudet i 2007 i samarbeid med både Datatilsynet, Medietilsynet og Regjering for å skjerpe tiltak og

regelverk som kan sikre og beskytte barn og unge med utviklingshemming mot gjentakelser eller varianter av det som skjedde i desember 2006, enten det nå kom fra et regjeringsmedlem eller et gutterom, skriver Kristine Bech-Sørensen og John-Ingvar Kristiansen.

Barneombudet

Rådgiver Kari Stenquist gir både overfor Samfunn for alle og i et svarbrev til Kristine Bech-Sørensen og John-Ingvar Kristiansen uttrykk for at Barneombudet har full forståelse for at folk reagerer på denne nettsiden, som hun karakteriserer som både trakasserende og diskriminerende overfor personer med Downs syndrom. - Det dukker i tillegg opp stadig flere andre tilsvarende nettsider med et voldelig og/eller diskriminerende innhold overfor andre målgrupper både på internett og sms. Dette er en skremmende utvikling. Barneombudet mener også at det er svært bekymringsfullt at de som står bak, ikke forstår konsekvensene for de som forulempes. Det er likevel lite konkret vi kan gjøre i denne type saker. Barneombudet vil imidlertid ta opp innholdet i både denne og andre nettsider med Datatilsynet, Medietilsynet og sentrale myndigheter i løpet av 2007. Sammen vil vi se nærmere på eventuelle tiltak som kan settes i verk for å belyse disse problemstillingene på en bedre måte, sier Kari Stenquist.

Diskriminerende trender?

Er Norge blitt et kaldere og mindre inkluderende samfunn?

Vårt samfunn bygger på en forståelse av den enkeltes ukrenkelige menneskeverd. Vi sier at alle har rett til å bli sett som det unike menneske de er. Hvorfor opplever vi da at denne forståelsen gang på gang settes til side når det gjelder mennesker med utviklingshemming?

Til tross for individualiseringen på mange samfunnsområder ser vi en klar tendens til at samfunnet på nytt kategoriserer og segregerer enkelte grupper. Vi har over tid sett en tendens til at våre individuelle rettigheter etter loven ikke er nok. Gode holdninger og praksis i forvaltningen er også nødvendig. Derfor har vi bedt om en gjennomgang av leveforholdene til mennesker med utviklingshemming. I en slik gjennomgang forventer vi også at rettssikkerheten blir vurdert, Arbeids- og inkluderingsdepartementet har nå bedt Statens råd for funksjonshemmede om å arrangere en

konferanse den 24. april. Dette blir en høringskonferanse der NFU deltar i en ressursgruppe under planleggingen av konferansen. Konferansen vil sette fokus på levekårene til mennesker med utviklingshemming. Konklusjonene fra denne konferansen kan bli svært viktige for oss.

De siste årene har vi vært opptatt av levekår og rettssikkerhet, spesielt med tanke på tjenester. Nå kan det se ut som det er en trend i samfunnet at mennesker med utviklingshemming kan mobbes, trakasseres og diskrimineres uten at storsamfunnet reagerer. Ungdom legger ut morsomheter på nettet. Morsomheter som er klart diskriminerende. Morsomheter som Datatilsynet reagerer sterkt på og stopper. Oppfordringen om å stemme fram din favoritt "Rate my downs", der bilder av mennesker med Downs syndrom var lagt ut er et eksempel som fikk medieomtale. NFU er blant de som har anmeldt dette nettstedet. Datatilsynet ønsker å se på lovgivningen rundt slike og lignende nettsteder.

Vi har derfor kontaktet departementet og meldt vår interesse for å bidra i et slikt arbeid.

Dette eksempelet kan i beste fall sees på som ungdommelig dumhet og manglende refleksjon. Uttalelser til sentrale politikere kan ikke bortforklares på samme måte. Margaret Eckbo måtte gå av som byråd i Oslo blant annet etter en uttalelse i et portrettintervju for 1 1/2 år siden, der hun mente at "katten var så dum at den måtte ha Downs". Karita Bekkemellem sitter i skrivende stund fortsatt i statsrådstolen selv om hun offentlig har gitt uttrykk for klart diskriminerende holdninger overfor mennesker med nedsatt funksjonsevne generelt og mennesker med Downs syndrom spesielt.

Har vi fått et samfunn der alle som på en eller annen måte ikke passer inn i mitt eget idealbilde er fritt vilt?

Advokat Petter Kramås

ADVOKATFIRMAET HESTENES OG DRAMER & CO

Vi har bred erfaring i saker som gjelder utviklingshemmede: Sosial- og helsetjenester, trygd, spesialundervisning, erstatning, arbeidsrett, arv og testament mv.

Besøk oss på våre nettsider - www.hestenesdramer.no

Her finner du også nyttig informasjon, artikler og lenker.

Ta gjerne kontakt for en uforpliktende samtale – eller send oss et brev eller en mail!
Ingen kostnader før vi har avtalt oppdrag. Vi kan søke om fri rettshjelp for deg.

HOVEDKONTOR: Møllergaten 4, 0179 Oslo, telefon 24 14 53 50
FILIAL I SON / AKERSHUS: Storgaten 54, 1555 Son, telefon 64 95 04 13
petter.kramaas@hestenesdramer.no

Økonomisk utføre når barnet dør

- Når våre barn med utviklingshemming eller andre funksjonshemminger dør, kommer mange familier så å si over natten opp i et alvorlig økonomisk utføre. Dette betyr i verste fall at foreldre som har sluttet i jobb, tatt vare på barnet sitt hjemme selv og dermed spart samfunnet for millionbeløp, umiddelbart tvinges til å gå ut i arbeidslivet igjen. Noe som i sin tur kan bety at vi heller ikke får tid og ro til å gå inn i en nødvendig og naturlig sorgprosess.

Birgitte Hjertaas, som er nestleder i NFU Hordaland fylkeslag og leder av lokallaget i Sotra utenfor Bergen, vet hva hun snakker om. Etter to senaborter ble hun alene-mamma for sin sønn Johan med multihandikap da han var to år gammel. Etter at han døde i mars 2005 forsvant omsorgslønn, grunn- og hjelpestønad, i tillegg til barnetrygd og barnebidrag, så å si over natten. En måned etter sønnens begravelse måtte hun ut i heldagsjobb som sykepleier, som hun inntil da hadde hatt i 30 prosent.

Johan døde 30. mars det året. I løpet av dagene 30. mars – 1. april stoppet trygdekontoret alle utbetalinger, bortsett fra overgangsstønaden. Fra å ha hatt det Birgitte Hjertaas selv karakteriserer som en ”brukbar” økonomi mens sønnen levde, satt hun alene igjen med ni tusen kroner pr. måned – før skatten var trukket fra.

- Hvor mye hadde dere å rutte med mens Johan levde?

- Vi fikk omsorgslønn, den høyeste grunn- og hjelpestønadsatsen i tillegg til barnetrygd, barnebidrag og overgangsstønader, som foreldre får med svært omsorgskrevende barn. Det betyr at vi netto hadde ca. 23 000 kroner til disposisjon inklusive lønn på kr.

6000,-, svarer Birgitte Hjertaas. Hun legger til at hun fikk beholde sønnens bil som hun hadde investert 60 000 kroner i – uten å få noe igjen for det – til over sommerferien. - Heldigvis dukket det opp en liten arv som gjorde at jeg kunne kjøpe meg min egen bil etter noen måneder, noe vi som bor her ute er avhengig av.

Rullestolrampen utenfor huset ble hentet uten forvarsel to uker etter at Johan døde. Jeg tok selv kontakt med hjelpemiddelsentralen og sa fra når de kunne hente hjelpemidlene han brukte innendørs. Da tok det ikke lang tid før de var fjernet.

Store utgifter

Birgitte Hjertaas påpeker at selv om økonomien var brukbar mens sønnen levde, var det aldri flust på noen måte. - Driften av Johans store bil med plass til alle hjelpemidler kostet ca. 30 000 kroner i året. Mobil- og fasttelefonutgiftene var høye. Det samme var strømutførelse – ikke minst fordi varmekablene i gulvet alltid måtte stå på, ettersom Johan befant seg på en treningsmatte der de fleste av døgnets våkne timer. Alle hjelpemidlene han trengte hjemme ble lånt ut fra hjelpemiddelsentralen og var derimot gratis.

Birgitte Hjertaas tok kontakt med psykolog en av de mange gangene Johan var livstruende syk. I dag er hun glad for at han anbefalte henne å ta utdanning og komme seg ut i jobb for ikke å gjøre seg avhengig av ytelsene sønnen fikk fra det offentlige. - Det var imidlertid vanskelig å etterkomme, ettersom han var så ofte syk og jeg alltid hadde dårlig samvittighet når jeg ikke var hjemme. Før Johan ble født studerte jeg ved universitetet. Men det fungerte ikke som enslig mor med et sterkt hjelpetrengende

Birgitte Hjertaas savnet mer tid til å sørge, men måtte rett ut i jobb da sønnen Johan døde for i underkant av to år siden.

barn hjemme. En venninne anbefalte meg å ta sykepleierutdanning i stedet, som jeg gjennomførte uten problemer. Jeg hadde allerede lært mye om sykepleie etter så vidt lang tid med daglig pleie av et barn med en stor og sammensatt funksjonshemming.

Det kjentes godt å komme seg ut blant kolleger, og jeg elsket jobben min som sykepleier fra første stund. Tidligere arbeidet jeg som sekretær. Det ville vært mye vanskeligere å vende tilbake til den jobben etter lang tids fravær – uten å ha fulgt med i den faglige utviklingen i den jobben. Jeg var dermed ”heldig” som hadde en utdanning og en jobb jeg mestret å gå tilbake til uten omskolering etter at Johan døde. Andre foreldre som pleier barnet sitt hjemme og ikke har vært i yrkeslivet over lang tid, har ingen rettigheter når barnet ikke lever lenger. Da er sosialkontoret i verste fall løsningen de må ty til, sier Birgitte Hjertaas.

Hun blir fortsatt både sint og lei seg når hun tenker på at hun ikke fikk mer ro og tid til å sørge over sønnens død da det skjedde. - Selv om jeg var forberedt på at han ikke fikk leve så lenge, kommer døden som et sjokk uansett. Men ettersom det økonomiske grunnlaget forsvant nærmest over natten, måtte jeg så å si rett ut

i jobb enten jeg ville eller ikke. Jeg tror jeg hadde hatt det lettere i dag hvis jeg hadde fått lov til å bruke tid på å prioritere sorgarbeidet den gangen.

Stygge merker

Selv om Johans fastmonterte hjelpemidler ble fjernet etter hans død, er hjemmet til Birgitte Hjertaas fortsatt preget av dem. Stygge merker rundt inngangsdøra vitner om den automatiske døråpneren som en gang var installert der. Fortsatt er det hull og synlige merker etter det heve- og senkbare stellebordet som var montert i veggen på badet. Batteriene på Johans rullestol lekket, noe som resulterte i stygge merker som betyr at det bør legges nytt gulv i leiligheten den dagen den skal selges.

- Hvilke tanker gjør du deg om økonomien som forverret seg og de synlige merkene i hjemmet ditt etter Johans død?

- Jeg synes det sier noe om samfunnets verdsetting av både mitt og andre foreldres valg om å ta vare på de syke og funksjonshemmede barna våre som vi vet skal dø. Selv om jeg uten tvil ville gjort det samme igjen, er det en holdning til et omsorgsarbeid som ellers hadde kostet det offentlige millioner av kroner som jeg ikke synes et velferdssamfunn kan være bekjent av. Det er et uttrykk for holdninger som påfører mennesker som har opplevd ubeskrivelig mye sorg en ytterligere belastning. Jeg synes det er umoralsk – ikke minst med tanke på hvor få familier på landsbasis dette tross alt dreier seg om. Det hadde ikke kostet samfunnet all verden å gi oss litt mer tid og økonomi til både å sørge og områ oss i livet som fortsatt skal leves etter våre barns død. Mange av disse barna har dessuten søsken som også sørger over å ha mistet en bror eller søster. De rammes også hardt av dette umenneskelige regelverket.

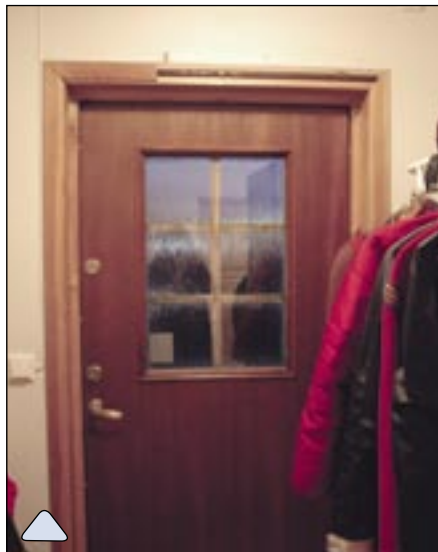
- Hva mener du med "litt mer tid" til å områ seg etter et barns død?

- Jeg synes foreldre som har pleid sine barn med funksjonshemming kunne få være hjemme i minst tre måneder etter

et barns død hvis de ønsker det, svarer Birgitte Hjertaas.

NFU-arbeidet

På spørsmål om hvorfor hun fortsatt er så engasjert som tillitsvalgt for NFU – nå som Johan ikke lever lenger, svarer Birgitte Hjertaas at hun føler at hun hedrer hans minne ved å arbeide for at andre barn, unge og voksne med utviklingshemming skal få de rettighetene de har krav på. En annen viktig årsak er at menneskene hun møter i NFU-sammenheng lever det livet hun kjenner og nå savner så inderlig.

Foreldre må selv betale for reparasjon av skader på inventar etter at barnets hjelpemidler er demontert og fjernet – slik for eksempel Birgitte Hjertaas inngangsdør bærer tydelig preg av.

- DETTE ER BRUTALT

- Det er brutalt at foreldre i sorg over sitt avdøde barn med funksjonshemming nærmest over natten blir fratatt trygdeytelser som har gjort det mulig for familien å gi barnet omsorg hjemme. Dette kan vi ikke være bekjent av, og jeg vil ta saken opp politisk.

NFUs forbundsleder Helene Holand tok opp dette spørsmålet med medlem i Stortingets helse- og omsorgskomiteé, Laila Dāvøy (KrF), på et møte i november i fjor. Hordaland-politikeren er saksordfører for Stortingsmelding

- Stortingsrepresentant Laila Dāvøy (KrF).

25 om "Fremtidens omsorgsutfordringer". Innstillingen ble lagt fram 20. februar.

Dāvøy viser til at stortingsmeldingens kapittel 3 har overskriften "Omsorgsplan 2015". - Dette kapittelet skal handle om hvordan det skal legges til rette for at en familie med barn med funksjonshemming skal kunne leve så normalt som mulig. Det gjelder helt fra familien får beskjed om at de venter et barn det er noe i veien med og videre framover.

Jeg var imidlertid ikke klar over at dagens regelverk nærmest straffer en allerede hardt rammet familie økonomisk når et barn med funksjonshemming dør, fortsetter Dāvøy. Hun mener at foreldre må få beholde for eksempel omsorgslønn eller andre ytelser som familien fikk da barnet levde i alle fall tre måneder etter dødsfallet. - De må også få rett til arbeidsledighetstrygd. Vi snakker her om foreldre som har spart samfunnet for store beløp ved å pleie barna sine hjemme. Det er tross alt ikke mange familier på landsbasis dette dreier seg om, sier Laila Dāvøy i en kommentar til Samfunn for alle.

TEKST OG FOTO:
BITTEN MUNTHE-KAAS

Konflikt om bruk av tvang

Dag Olav Steinsland i Stavanger har autisme og utviklingshemming. Ansatte i bofellesskapet der han har bodd siden februar i fjor, har ved flere anledninger benyttet tvang overfor 21-åringen.

Dette har utløst sterk engstelse og frustrasjon hos foreldrene, Torun og Arnt Stensland, som bor et steinkast unna bofellesskapet. I stedet for å la sønnen være der, tar de ham hjem i gjennomsnitt fem dager pr. uke. De kjemper en hard kamp for å bedre hans botilbud, men har gang på gang blitt møtt av ledelsen som ønsker å bruke sine egne metoder uten innblanding. - Hadde vi følt oss trygge på at han har det bra der, kunne vi levd vårt eget liv slik andre foreldre gjør når deres barn er flyttet hjemmefra, sier Arnt og Torun Stensland.

Bakgrunnen

Dag Olav flyttet hjemmefra da han

var atten år til en barnebolig der han trivdes godt. Der skjedde det kun en episode med utfordrende atferd og det var aldri snakk om verken tvangsmedisinering eller bruk av straffelovens nødrettbestemmelser. Foreldrene forstår derfor ikke hvorfor atferden hans endret seg etter at han flyttet inn i bofellesskapet der han bor nå, og kan ikke skjønne annet enn at det må være miljøbestemt. Da de ba om å få møte de ansatte i bofellesskapet for å formidle sin kunnskap og erfaring om hvordan man forholder seg til Dag Olav på best mulig måte, ble de avvist av ledelsen ved bofellesskapet. Tilbakemeldingen fra ledelsen var at boligen ville hente informasjonen de trengte om Dag Olav fra barneboligen.

Etter en kort innkjøring i bofellesskapet fant ledelsen der ut at Dag Olav skulle tilpasses boligens rutiner. Dermed begynte hverdagen, der det var bofellesskapets normer og regler som

gjaldt. Etter hvert oppstod det episoder da Dag Olav slo seg vrang, som ble løst med bruk av tvang.

Ingen vedtak

Foreldrene forteller at det aldri har foreligget gyldig vedtak om verken medisiner eller tvangsbruk på Dag Olav. De har alltid sagt nei til at han skal medisineres i vanskelige situasjoner. De eneste medikamentene han får med deres tillatelse er salve mot munnsår, eksem og febernedsettende medisiner. - En gang skrev Stavanger Legevakt til og med ut beroligende medisiner etter forespørsel fra de ansatte – uten å ha undersøkt Dag Olav på forhånd. Dette er heldigvis blitt beklaget i etterkant og har ført til endrede rutiner, sier Arnt og Torun Stensland.

Etter initiativ fra foreldrene er det tidligere blitt prøvd ut medisiner på Dag Olav i samarbeid med Universitetet i Stavanger, men uten at det ble funnet noen som har virket positivt inn på hans utagerende adferd. Problemerkene har tvert i mot økt ved bruk av såkalte beroligende medikamenter. Til tross for det vedtok ledelsen ved bofellesskapet i juli i fjor at Dag Olav likevel skulle medisineres hvis de ansatte mente at det ville dempe uroen. Foreldrene protesterte umiddelbart, og viste til tidligere utprøving ved UiS, men ble avvist. Saken ble så klaget inn for fylkesmannen.

Foreldrene ble derfor svært glade da en saksbehandler hos fylkesmannen tok ansvar og det ble laget en tiltaksplan. I denne planen ble Dag Olavs behov satt

I sin individuelle plan beskrives Dag Olav Steinsland som en "blid og positiv mann når han er i trygge omgivelser".

i sentrum og de ansatte måtte tilpasse seg ham – og ikke omvendt.

Blid og positiv

Med sitt kjennskap til sønnen sin vet Torun og Arnt Stensland hvordan de skal avlede ham med det gode når det oppstår problemer. Foreldrene viser til at det stort sett er tilstrekkelig å ta ham ut av situasjonen. - Lokkes Dag Olav med en bil- eller busstur, er han som smør, på samme måte som han er lutrer øre på et øyeblikk når samtalen kommer inn på fly og flyreiser, som er hans største interesse.

- Dag Olav utagerer aldri når han er på besøk hjemme, fortsetter Torun og Arnt Stensland. Med tanke på episodene med utagering i bofellesskapet synes de at det er et paradoks at han i sin individuelle plan beskrives som en ”blid og positiv mann når han er i trygge omgivelser”. - For å kjenne seg trygg er Dag Olav imidlertid avhengig av folk som kjenner ham, faste rutiner og aktiviteter som gjen- tar seg. Krangel, bråk, høye lyder og det at flere snakker samtidig gjør ham derimot uttrygg.

Dette blir bekreftet i den skriftlige anbefalingen om hvordan sønnens utfordrende atferd kan forebygges, som foreldrene nylig har mottatt av Mobilt innsatsteam i Rogaland. Medarbeidere her ble koblet inn i denne saken høsten 06. De fikk imidlertid ikke observert Dag Olav i en eneste utagerende episode.

Årsak: Det oppstod ingen under deres besøk i bofellesskapet.

Full støtte

Teamets anbefaling kan ikke tolkes som annet enn en full støtte til foreldrene – i den forstand at tiltak som de har forsøkt å formidle har gunstig virkning på sønnen i vanskelige situasjoner, har fått gjennomslag. I anbefalingen oppfordres de ansatte til for eksempel ikke å utsette Dag Olav for press, ikke overlate ham for lenge til seg selv og inkludere ham i samtalen. Hvis dette ikke følges opp, kan det oppstå problemer. Teamet viser til at ”når man unngår slike former for tilnærming, fjernes Dag Olavs

motivasjon for å utagere”. De ansatte blir ellers oppfordret til å bruke gode rutiner ved hjelp av miljøtiltak for å håndtere vanskelige situasjoner og til å kontakte foreldrene hvis situasjonen ikke ser ut til å roe seg. Medarbeiderne i teamet mener også at både indikasjon og effekt av medisinerer er usikker, og at det pr. i dag ikke er grunnlag for medisinerer av utfordrende atferd. .

Dag Olavs fastlege følger også opp på en måte som er i tråd med foreldrenes ønske. Han skriver blant annet i en uttalelse at han pr. i dag ikke kan anbefale noe medisineringsregime på 21-åringen. - Det må vurderes fra gang til gang. Jeg ville også være noe betenkt på å bruke tunge nevroleptika på ham på grunn av faren for blodtrykksfall, heter det i fastlegens uttalelse.

Lysning i sikte

NFU Rogaland fylkeslag har bistått foreldrene med veiledning og fullmektig. Foreldrene karakteriserer denne innsatsen og støtten som uvurderlig, og gir uttrykk for at det ikke minst er NFUs fortjeneste at de har fått gjennomslag for flere av sine synspunkter om hvordan Dag Olavs utfordrende atferd skal håndteres. Fylkeslaget og foreldrene arbeider nå for at det skal utarbeides en miljøplan for 21-åringen. Hverdagen i bofellesskapet har altfor lenge vært preget av mangel på et dagtilbud og aktiviteter ellers med et meningsfylt innhold. Stort sett handler det om bussturer, kafébesøk og TV.

Det har vært ført omfattende korrespondanse og vært arrangert diverse møter i denne saken, der både representanter for fylkesmannen og alle impliserte parter som har med Dag Olav å gjøre, har deltatt. For foreldrene har det viktigste i denne prosessen ikke vært å vinne konflikten, men å sikre Dag Olav et godt liv. Men selv om det nå på flere måter ser ut til å kunne ut i tiltak som er i tråd med det foreldrene har kjempet fram, føler Arnt og Torun Stensland seg likevel også i dag utrygge på hvorvidt Dag Olav har det bra i bofellesskapet. De vil derfor også i tiden framover hente sønnen hjem så ofte de har anledning. Hvor lenge de vil fortsette med det, vet de ikke.

BRUKER NØDRETT-BESTEMMELSENE

- Når det har vært brukt tvang overfor Dag Olav Stensland, har vi sendt inn ”Melding om skadeavvergende tiltak i nødssituasjoner” til fylkesmannen og hjelpeverge/pårørende. Slike tiltak kan godtas etter hvert. Dette er hjemlet i sosialtjenestelovens kapittel 4A. Hvis det blir sendt inn mange slike tiltak, vil fylkesmannen reagere og ta kontakt med den faglig ansvarlige for å diskutere om det bør utarbeides et vedtak om bruk av tvang ut fra sosialtjenestelovens kapittel 4a. Det skal mye til for å få godkjent et slikt vedtak av fylkesmannen. Alt annet skal være prøvd først.

Elisabeth Folstad er virksomhetsleder ved Tjensvoll hjemmebaserte tjenester i Stavanger. Hun har det faglige ansvaret for bofellesskapet der Dag Olav Stensland har leilighet. I en kommentar til Samfunn for alle gir hun uttrykk for at fylkesmannen i Rogaland ikke har reagert på antallet tvangsepisoder overfor 21-åringen.

- Foreldrene reagerte derimot umiddelbart da de fikk kopi av et vedtak.

Folstad presiserer at målsettingen uansett er at det skal brukes minst mulig inngripende tiltak overfor den enkelte. - Skadeavvergende tiltak skal kun brukes når det er faglig og etisk forsvarlig for å hindre eller begrense vesentlig skade. I denne saken har det imidlertid vært nødvendig ved noen anledninger. Det var spesielt aktuelt det første halve året etter at Dag Olav flyttet inn i bofellesskapet. Sett med våre øyne har det vært få slike episoder med ham i forhold til andre. Det brukes uansett kun tvang når det er snakk om nødsituasjoner der en person kan skade seg selv eller andre.

Enhetslederen viser til at det var faglig enighet blant om at Dag Olavs foreldre

ikke skulle kontaktes i forbindelse med slike episoder. - Vi har erfaring for at personer med autisme har et spesielt behov for forutsigbarhet i hverdagen. Etter vår oppfatning var det lite gunstig at han skulle lære seg til at mor og far dukket opp hvis han utagerte. Vi var redde for at dette kunne føre til mer usikkerhet og mer utagering for Dag Olav. Men etter et møte med foreldrene og fylkesmannen ble det enighet om at foreldrene skal kontaktes. Dette er også i samsvar med anbefalingen fra Mobilt Innsatsteam. Mitt inntrykk er for øvrig at situasjonen rundt Dag Olav har roet seg, og at han har funnet seg bedre til rette i bofellesskapet nå. For oss var det imidlertid ikke uventet at det tok noen måneder.

- Hva gjør dere for å gi Dag Olav et meningsfylt dagtilbud?

- Det har vært prøvd ut et dagtilbud på en bondegård som ikke fungerte for Dag Olav. Siden har han ikke hatt noe fast opplegg på dagtid, bortsett fra bussturer, kafébesøk, svømming av og til, i tillegg til litt dans på kveldstid med de andre beboerne. Han har en dagsplan med ulike aktiviteter. Kommunens bestillerkontor har søkt ham inn på et annet dagtilbud. Ettersom Dag Olav ikke kan overlates til seg selv og må ha ansatte med seg, var det ikke plass til ham der. Han trenger tid til å bli vant med sin nye situasjon og har – etter vår faglige vurdering – behov for en rolig opptrapping av aktiviteter. Ting må skje i hans tempo og på hans premisser, slik at han ikke får for store krav og forventninger rettet mot seg. Vi har for øvrig et internt dagtilbud som han bruker litt de dagene han er i form til det, svarer Elisabeth Folstad.

TILBAKE TIL START

I det Samfunn for alle sendes til trykking, mottar vi blant andre følgende journalregistrering i bofellesskapets Miljøterapijournal for Dag Olav Stensland for perioden 10.12.2006

– 23.01.2007:

”I tilfeller som går under nødretten – når DO (Dag Olav, red.anm.) er i fare for seg selv eller for andre, skal en kontakte legevakten og be om hjelp. Det er legen som har det faglige ansvaret for om DO eventuelt skal få medisiner; foreldrene skal informeres om dette så fort det lar seg gjøre (i følge brev fra Helsetilsynet i Rogaland fra 14.12.2006 der det står: ”Hjelpevergene kan ikke på forhånd nekte en nødrettsmedisinering av DO, og de kan heller ikke på forhånd samtykke noe slikt. Nødrett vurderes der og da, under hensynstagen til at det minst inngripende tiltak skal bli benyttet. Nødrett er unntakssituasjoner og derfor noe det neppe er mulig å planlegge i forhold til”).

Hvis legen får snakke med en person med en medisinsk bakgrunn (en vernpl/sykepl.) kan legen eventuelt ordinere medisiner for DO uten å komme til boligen”.

.....

”Det står i miljøplanen til Dag Olav om at foreldrene til Dag Olav må få beskjed om slike episoder – ikke umiddelbart, men så snart det lar seg gjøre. Kanskje neste mann på vakt kan ringe foreldrene til Dag Olav. Det må ikke virke slik at Dag Olav får uønsket forsterkning av sin utfordrende atferd”, heter det i miljøterapijournalen.

- NFU VIL BE OM TILSYN

- NFU vil be Fylkesmannen i Rogaland om å foreta tilsyn med dette bofellesskapet.

NFUs forbundsleder Helene Holand tar sterk avstand fra at faglig ansvarlige går god for at straffelovens nødrettsbestemmelser skal brukes i bofellesskapets håndtering av Dag Olav Stenslands utfordrende atferd. – Det er fortsatt grunn til å presisere at hans foreldre har helt andre og effektive måter å forhindre slike episoder på. Jeg har ikke ord for at det i hans miljøterapijournal fortsatt står at foreldrene ikke umiddelbart skal kon-

taktes. Det er for det første i strid med anbefalingen av fagfolkene i Mobilt Innsatsteam. 21-åringens foreldre er dessuten de ansattes beste informanter og vet med sin mangeårige erfaring bedre enn noen hvordan slike episoder kan forebygges.

Holand viser ellers til at det er flere sider ved denne saken som virksomhetsleder og faglige ansvarlige Elisabeth Folstad ikke har forstått. - Det skal for det første ikke fattes vedtak etter kapittel 4A når fylkesmannen reagerer. Dette skjer når de ansatte selv vurderer at det regelmessig er behov for å bruke tvang. I denne saken er det åpenbart behov for en analyse av hvordan faglig ansvarlig ledelse og ansatte i dette bofellesskapet i praksis jobber for å forhindre bruk av makt og tvang. Det holder ikke bare å si at man i minst mulig grad skal bruke inngripende tiltak.

Bortforklaring

NFUs forbundsleder karakteriserer ellers Elisabeth Fostads uttalelse om Dag Olav Stenslands manglende meningsfylte dagtilbud som en bortforklaring – som forsterker det generelt dårlige inntrykket av mangelen på tilrettelegging av hans behov. - Dag Olav Stensland har i følge sosialtjenestelovens formålsparagraf rett til å leve og bo mest mulig selvstendig, og har krav på en aktiv og meningsfylt tilværelse. Vedtaket om at det ikke er plass til ham i et dagtilbud fordi han må ha en ansatt med seg, kan ikke aksepteres. Dag Olav Stensland har vedtak på 1:1-bemannning i våken tilstand – og skal dermed ha en ansatt med eller hos seg enten han er i bofellesskapet, på en jobb eller et aktivitetssenter. Argumentet om at han ikke kan overlates til seg selv, er dermed irrelevant. Nå må det snarest tas stilling til hvordan det kan legges til rette for at 21-åringen kan få en meningsfylt hverdag. Det er all grunn til å tro at det både vil føre til økt trivsel og redusert utfordrende atferd, presiserer Helene Holand.

TEKST: BITTEN MUNTHE-KAAS
FOTO: PRIVAT

Omstridt flytteprosjekt i Sogndal

Flere medlemmer av NFU i Sogndal har flyttet fra hjemmene sine til et felles leilighetskompleks i kommunen – noe de verken hadde tenkt på eller bedt om. NFU Sogn og Fjordane fylkeslag har reagert. I et brev til Sogndal kommune legger ikke fylkeslagets leder, Gunhild Skinlo, fingrene i mellom. Hun mener at kommunen i denne saken har gått fram på en måte som bryter med så vel lovverk som alminnelig respekt og folkeskikk.

Det omstridte boligprosjektet gjelder i alt 13 leiligheter ca. en kilometer utenfor Sogndal sentrum, der det tidligere bodde sosialklienter. Mangelen på kommunale boliger for mennesker med utviklingshemming og personer med psykiske lidelser var en årsak til at kommunen valgte å samle dem på et sted. Kommunen hadde dessuten behov for de tidligere hjemmene deres til andre som trenger tjenester fra hjelpeapparatet, først og fremst eldre. I Stedjevegen bor det nå ti personer med utviklingshemming, i tillegg til tre med psykiske lidelser.

I brevet stiller NFU Sogn og Fjordane fylkeslag seg også svært kritisk til at personer med nedsatt fysisk funksjonsevne gis tilbud om husvære i annen etasje uten innendørs heis. - Det å tilby mennesker som ikke kan gå i trapper en utendørs, åpen heis, er så spesielt at vi knapt kan tro at ansvarlige i Sogndal kommune i fullt alvor mener at det er godt nok. Det er dessuten nedverdiggende å sitte på utstilling i en utendørs heis for å komme til og fra hjemmet sitt.

Fylkeslaget oppfordret avslutningsvis i brevet Sogndal kommune om å sette seg inn i ansvarsreformen. - Ved å gjøre det vil kommunen finne svar på hvorfor institusjoner for mennesker med utviklingshemming ble vedtatt avviklet for tyve år siden. Vi hadde forventet

at intensjonene i loven for lengst var innarbeidet i den kommunale saksbehandlingen, skriver Gunhild Skinlo.

- INGEN ANDRE VILLE HA FLYTTET INN DER

- Ingen andre enn personer som er avhengig av andres tjenester ville frivillig ha flyttet inn i leilighetene i Stedjevegen.

Helge Torstad, som representerer Kristelig Folkeparti i formannskapet i Sogndal, stiller seg kritisk både til manglende brukermedvirkning, dårlig planlegging og kortsiktige tekniske løsninger i forbindelse med oppgraderingen av leilighetene i Stedjevegen. - For å komme seg inn og ut av leilighetene er de som bor i annen etasje avhengig av å bruke en utendørs plattform uten tak med plankegulv, som blir sleipt og glatt når det snør eller regner. Jeg så et bad i en av leilighetene før det ble pusset opp. Det minnet om skrekkbildene fra barnehjem i Romania på 80-tallet. Det er vondt å tenke på at det var det kommunen hadde å tilby sosialklientene som bodde der tidligere. Løfteplattformen utendørs for dem som ikke kan gå i trapper, gir heller ingen gode assosiasjoner.

- Hvordan vurderer du botilbudet i Stedjevegen i forhold til intensjonene i ansvarsreformen?

- Vi må som politikere forholde oss til ansvarsreformen og sørge for at mennesker med utviklingshemming både får et fullverdig botilbud og et liv ellers på egne premisser. Disse intensjonene

Helge Torstad (KrF) synes ikke boligene i Stedjevegen oppfyller intensjonene i ansvarsreformen.

er ikke oppfylt i Stedjevegen. Selv om få vil innrømme det, handler denne saken om prioritering og penger. Men det nytter ikke å skyldte på pengemangel når kommunen glatt tar hasteparagrafen i bruk og legger penger på bordet for å få fullført andre prosjekter. Dette er uttrykk for en skjev fordeling som jeg sterkt misliker å være med på, sier Helge Torstad.

- VI ER GODT FORNØYDE

- Vi er godt fornøyd med botilbudet i Stedjevegen. Etter den betydelige oppgraderingen fremstår disse leilighetene som hjem med god kvalitet for beboerne der.

Ordfører Karen Marie Hjelmeseter og rådmann Jostein Aanestad avviser kritikken som er reist fra NFU Sogn og Fjordane mot boligtilbudet i Stedjevegen. De to synes heller ikke det er noe problem å blande unge og eldre beboere med utviklingshemming og psykiske lidelser samme sted. Rådmanen minner om at folk i ulike alders-

Noen av de gråbeisede leilighetene i Stedjevegen (helt foran) – sett fra oven.

- Vi mener Stedjevegen-prosjektet oppfyller intensjonene i ansvarsreformen, sier ordfører Karen Marie Hjelmeseter og rådmann Jostein Aanestad

Plankeplattingen uten tak over foran leilighetene på øverste plan blir sleip og glatt når det regner og snør.

grupper bor sammen andre steder. - Jeg kan ikke se noe prinsipielt galt i at det skal være annerledes for beboerne i Stedjevegen. Det er jo dette som er normalitet!

Hjelmeseter og Aanestad er derfor også uenige i at dette botilbudet på enkelte hold blir omtalt som institusjon, ghetto eller boligkompleks. - Dette er tvert imot frittstående omsorgsboliger med høy kvalitet, der beboerne med henholdsvis utviklingshemming og psykiske lidelser har sine hjem og respektive fellesarealer. Her kan vi tilby våre brukere helhetlige tjenester 24 timer i døgnet i et godt nabolag. Vi har valgt ut personene som bor der med omhu, med tanke på at de skal fungere best mulig sammen. I den grad det på faglig grunnlag er betenkeligheter med å la enkeltpersoner bo der, har det vært tatt hensyn til det. Vi lar uansett ikke personer bo under samme tak i vår kommune som ikke passer sammen.

Brukermedvirkningen

- I hvilken grad er brukerne trukket med i planleggingen av Stedjevegen-prosjektet?

- Vi presenterte prosjektet for potensielle leietakere og pårørende i januar i fjor, og dermed i god tid før vi gikk i gang med det omfattende rehabiliteringsarbeidet. Bakgrunnen for dette prosjektet var den økende etterspørselen etter tilrettelagte kommunale boliger for utviklingshemmede. Vi fikk klare tilbakemeldinger fra brukerne om at prosjektet ble mottatt med tilfredshet, ikke minst fordi alle krav til tilgjengelighet er ivarettatt. Vi har for eksempel installert en løfteplattform for beboere som har problemer

med å bruke trapper, til tross for at leilighetene på øverste plan i utgangspunktet ikke er planlagt for personer med forflytningsproblemer.

- Kan dere garantere at ingen er flyttet til Stedjevegen mot sin vilje?

- Vi garanterer at ingen av er blitt flyttet verken til Stedjeveien eller andre steder som ikke har villet det selv. Disse leilighetene er ingen institusjon. Her bor det mennesker som har søkt om og fått tildelt en kommunal bolig. Alle som har fått tilbud om å flytte dit, har takket ja. Kommunen har i tillegg holdt individuelle møter med dem som ønsket et botilbud der, presiserer Karen Marie Hjelmeseter og Jostein Aanestad.

- Hvem vil få ansvar for å holde plankeplattingen uten tak, utenfor inngangsdørene til leilighetene på øverste plan, fri for is og snø som det vanligvis er mye av i Sogndal vintertid?

- Jeg ser ikke bort fra at det enten er kommunens folk eller beboernes tjenesteytere som skal gjøre jobben. Kanskje beboerne selv vil oppleve det meningsfylt å strø eller måke sine respektive gangarealer, slik folk flest gjør utenfor hjemmene sine. Det samme gjelder opparbeidingen av utearealene foran disse leilighetene. Her er det også mange oppgaver der beboerne kan bidra, svarer Jostein Aanestad.

Brukermedvirkning

- Har dere samarbeidet godt nok med brukerorganisasjonene i forbindelse med dette prosjektet?

Badet i en av leilighetene hadde store fuktskader, men er renoverert nå. Verre var det for tidligere beboere.

Rådmannen i Sogndal har tanker om at beboerne med utviklingshemming i Stedjevegen kan være med på å opparbeide disse utearealene.

Nestleder i NFU Sogn og Fjordane fylkeslag, Stein Loftesnes, er oppgitt over tekniske løsninger og manglende tilgjengelighet i Stedjevegen der hans sønn har fått leilighet.

Løfteplattformen utendørs i Stedjevegen.

- Samarbeidet med brukerorganisasjonene har vært godt. Saken har vært diskutert både i kommunalt råd for funksjonshemmede og i møter med NFU. Vi har med andre ord hatt en god dialog med brukerne, noe vi har satt pris på. Brukermedvirkning er med andre ord en selvsagt ting for oss, presiserer rådmann Jostein Aanestad.

På spørsmål om hvordan ordføreren og rådmannen vurderer botilbudet i Stedjevegen i forhold til intensjonene i ansvarsreformen, svarer de to at prosjektet etter deres oppfatning er i samsvar med reformen.

VILLE IKKE FLYTTE

- Jeg vil ikke flytte!

Det sa Jenny Hauge uoppfordret til SFAs utsendte da vi var på besøk i den trivelige trygdeleiligheten hennes sentralt i Sogndal, der hun har bodd de ti siste årene. 74-åringen har flyttet tre ganger bare i denne kommunen. Tidligere har hun bodd på diverse institusjoner andre steder i landet.

Ragnhild Hollekve har vært Jennys hjelpeverge de siste nitten årene. På vegne av den gamle kvinnen med utviklingshemming har Hollekve sagt nei til at Jenny skulle flytte til Stedjevegen.

I november 2006, da Samfunn for alle var på besøk, var imidlertid Hollekve svært bekymret. Da hadde Jenny fått tilbud om å bli overført til en leilighet på øverste plan i Stedjevegen. Den

gamle kvinnen hadde til og med hatt visningsbesøk av en representant fra kommunen som dukket uanmeldt opp sammen med pårørende til personen som var påtenkt å flytte inn i trygdeleiligheten Jenny nå bor i.

Men etter at NFU Sogn og Fjordane fylkeslag tok saken opp, ga Sogndal kommune opp å få Jenny Hauge til å flytte. Ragnhild Hollekve sier at hun er svært glad for lokal- og fylkeslagets engasjement. Hun viser til at Jenny Hauge bruker rullator og har store problemer med å forflytte seg. I Stedjevegen ville den gamle kvinnen vært avhengig av først å bruke løfteplattformen for å komme seg opp. Derfra hadde hun måttet forflytte seg over planke-plattingen uten tak i allslags vær for å komme seg inn og ut av leiligheten som kommunen hadde planlagt at hun skulle bo i.

Jenny Hauge og hennes hjelpeverge Ragnhild Hollekve.

I motsetning til ordfører Karen Marie Hjelmeseter og rådmann Jostein Aanestad som hevder at alle som fikk tilbud om å flytte til Stedjevegen takket ja til å bo der, motsatte Jenny seg bestemt å flytte dit fra første stund.

74-åringen følte seg derfor lenge uttrygg i hjemmet sitt, som er godt tilrettelagt for hennes behov. Trygdeleiligheten ligger i et omsorgs-senter, der hun kan gå innendørs fra sin egen leilighet uten hjelp. Her er det innendørs heis som hun føler seg trygg på, i tillegg til utendørs arealer som også er tilrettelagte og oversiktlige.

Nå kan 74-åringen forhåpentligvis se fram til flere gode år i hjemmet sitt. Endelig kan hun slå seg til ro.

- KOMMUNEN TOK IKKE KONTAKT!

- Det ble ikke tatt kontakt med det kommunale rådet for funksjonshemmede da Stedjevegen-prosjektet ble satt i gang. Jeg måtte henvende meg til kommunen to ganger før vi fikk se ombyggingstegningene. Da var det for sent, ettersom arbeidet på dette tidspunktet var helt i sluttfasen.

Alfred Brusegard har vært leder av Sogndal kommunale råd for funksjonshemmede i 12 år. Hans erfaring er at det varierer svært mye i hvilken grad kommunen konsulterer rådet. - Det er avhengig av hvem som leder de enkelte prosjektene. Vår erfaring er at lederen for arbeidet i Stedjevegen ikke på langt nær er flink nok til å bruke oss.

Brusegard viser til at det kommunale rådet for funksjonshemmede også generelt sliter med å bli tatt med på råd fra starten av kommunale byggeprosjekter. - Og det er fra starten vi har muligheten til å påvirke. Etter at et prosjekt på det nærmeste er slutført, er det lite vi kan gjøre. Vi er kort og godt svært misfornøyde med Sogndal kommune når det gjelder brukermedvirkning i både byggeprosjekter og andre saker som angår funksjonshemmede. Jeg har ledet rådet lenge og snakker av erfaring, presiserer Alfred Brusegard.

TEKST: BITTEN MUNTHE-KAAS
FOTOS: STEIN LOFTESNES OG
BITTEN MUNTHE-KAAS

Alfred Brusegard leder det kommunale rådet for funksjonshemmede i Sogndal.

Prosjekt i nord Russland

En gruppe skoleelever.

NFU sentralt har fått midler for 2006 og 2007 fra Utenriksdepartementet til å overta og videreføre samarbeidsprosjektet mellom NFU Nordland og organisasjonen Zabota i Arkhangelsk. Målet er å få til et samarbeid mellom organisasjoner som organiserer mennesker med utviklingshemming og deres familier i Nord-Vest Russland.

Både prosjektansvarlig Gunn Strand Hutchinson og prosjektleder og leder av NFUs internasjonale avdeling, Knut Roger Andersen, er svært glad for at arbeidet er i gang. De to var for noen måneder siden på et planleggingsmøte i Bodø sammen med internasjonalt utvalg i Nordland, som også er referansegruppe for dette prosjektet. Kort fortalt handler det om nettverksbygging blant organisasjoner for mennesker med utviklingshemming. Det skal legges vekt på overføring av kunnskap, interessepolitisk arbeid og påvirkning av myndighetene.

Prosjekter omfatter mange foreldreorganisasjoner som ikke vet om hverandre i regioner med store geografiske avstander. Pengene fra Utenriksdepartementet skal dessuten brukes til å bygge videre på den kompetansen som ligger i Zabota, støtte vår søster-organisasjon med å kartlegge situasjonen for mennesker med utviklingshemming og ha kontakt med organisasjoner for og med mennesker med utviklingshemming i regionen. Dette vil innebære et bevisstgjørings- og mobiliseringsarbeid som NFU mener er helt nødvendig.

Ingen enkel oppgave

Nettverksbygging i Russland er ingen enkel oppgave. Når for eksempel

Zabota skal ta kontakt med andre organisasjoner, kreves det tillatelse fra føderale og nasjonale myndigheter der alle lokale interesseorganisasjoner i Russland skal være registrert. Myndighetene her er generelt kritiske til at utenlandske organisasjoner driver direkte bistand overfor spesielle grupper og innenfor spesielle områder.

Denne saken har også vært drøftet på flere møter i AtlasAlliansen – ettersom flere av de andre medlemsorganisasjonene der allerede arbeider i Nord-Vest Russland. Det gjelder både Funksjonshemmedes Fellesorganisasjon, Landsforeningen for Hjerte- og Lungesyke og Norges Handikapforbund.

Hutchinson og Andersen mener at det i tillegg blir viktig å rette søkelyset på hva det er viktig å gripe fatt i, sett med de forskjellige organisasjonenes øyne, når det gjelder ulike livsområder både for mennesker ned utviklingshemming og andre funksjonshemmede i regionen. Det kan gjelde alt fra rettigheter, skole, kamp mot diskriminering, helse osv.

Dette prosjektarbeidet skal munne

d-vest- nd videreføres

ut i en konferanse i St. Petersburg i 2007 med fokus på hvordan russiske myndigheter kan arbeide for et samfunn med et bedre liv for alle.

Sosialt stigmatisert

Knut Roger Andersen mener at tildelingen fra Utenriksdepartementet er en bekreftelse på at man fra norske myndigheters side nå erkjenner at grensen mellom Norge og nordvestområdene er den grensen i verden som har størst sosiale og økonomiske forskjeller. - Dette området er sosialt

stigmatisert med høy arbeidsledighet, miljøkatastrofer, massiv kriminalitet – for å nevne noe. I et slikt samfunn er mennesker med utviklingshemming ekskludert, fattige og stigmatisert. NFU har, som organisasjon med bakgrunn i landsmøtevedtaket fra 2003, et moralsk ansvar for å følge opp de utfordringene som ligger i det å ta tak i livsvilkårene for vår gruppe.

TEKST: BITTEN MUNTHE-KAAS
FOTOS: NFU NORLAND FYLKESLAG

Skolebarna hjelper til.

Fakta Fakta Fakta Fakta Fakta

BAKGRUNN

NFU Nordland har siden 2002 samarbeidet om et prosjekt med den russiske organisasjonen Zabota, som er en organisasjon for foreldre med barn med utviklingshemming i Arkhangelsk i Vest-Russland. Dette samarbeidet har vært finansiert av Barentssekretariatet. Tillitsvalgte fra NFU Nordland har drevet kursvirksomhet i Arkhangelsk på en rekke ulike områder.

Fylkeslaget foreslo på forbundets landsmøte i 2003 at NFU sentralt skulle satse på Russland og Øst-Europa i sitt bistandsarbeid. Dette forslaget ble enstemmig vedtatt og lagt inn i arbeidsprogrammet. Det ble i begynnelsen av 2005 sendt en søknad til Utenriksdepartementet etter et møte mellom NFU Nordland, Gunn Strand Hutchinson fra landsstyret og leder av NFUs internasjonale avdeling.

Hutchinson, som gikk av som NFUs nestleder på landsmøtet ifjor, leder fortsatt NFU Nordland fylkeslag. Hun har hele tiden spilt en sentral rolle i dette prosjektet, og ble derfor bedt av landsstyret om å følge det opp sammen med leder av Zabota, Tatyana Zedovina.

IRAN

Iranske Leyla Mafi som har utviklingshemming, slapp å bli hengt for å ha blitt voldtatt. NFU var blant de norske organisasjonene som engasjerte seg for å legge press på Iran i denne saken.

Det internasjonale presset førte fram. Leyla slapp i tillegg å reise tilbake til familien, som har bidratt til hennes ødelagte barndom og oppvekst. Nå lærer hun å lese og skrive. Nylig sydde hun sin egen kjole, alt takket være private hjelpere, skriver Aftenposten.

FN-KONVENSJONEN

FN-konvensjonen om funksjonshemmedes rettigheter er formelt vedtatt av FNs generalforsamling. Arbeidet har pågått siden 2001. NFU er blant organisasjonene som har deltatt aktivt i arbeidet med konvensjonen.

Konvensjonen skal etter planen bli åpnet for undertegning 30. mars i år.

Les mer på www.nfunorge.org

Politikere glemmer personer med utviklingshemming

- Politikerne kjenner godt til den katastrofale boligsituasjonen for personer med utviklingshemming i Bergen. Vi har trodd at de hadde planer for å forbedre tjenester både på dette og andre livsområder. Men vi erfarer nok en gang at vi blir glemt mellom slagene.

Leder av NFU Bergen lokallag, Tom Skauge, var klinkende klar i sin systemkritikk da han ønsket velkommen til seminaret "Omsorg for de annerledes svake i Bergen – Visjoner og realiteter" i Bystyresalen i Vestlandets hovedstad nylig.

Skauge presiserte at Bergen kommune nå må tenke gjennom sitt moralske ansvar. - Vi kan ikke på nytt oppleve at det foretas nedskjæringer på bolig- og andre livsområder så fort NFU snur ryggen til. Foreldrene flest i vår kommune har ikke krefter til å slåss lenger, understreket lokallagslederen. Han minnet samtidig om at Bergen kommune etter NFUs anslag får ca.

400 millioner kroner årlig fra staten til tiltak for personer med utviklingshemming. - Nå er det en jobb som må gjøres for å få alle de statlige overføringene som kommunen har krav på, presiserte Tom Skauge.

LØFTEBRUDD I SÆRKLASSE

I den nye rapporten til NFU Bergen lokallag "Alle omkampers mor", som ble presentert på stormøtet lokallaget tok initiativ til nylig, leser vi blant annet om boligsituasjonen for personer med utviklingshemming i kommunen de senere årene. Rapporten viser løftebrudd i særklasse.

Rapporten kom i stand i dyp frustrasjon over at Bergen bystyre sommeren 2005 ikke tok hensyn til krisetallene om boligsituasjonen. Den viste blant annet at 60 personer allerede i 2004

hadde et så akutt behov for ny bolig at "de ikke kunne vente". Men Bergen bystyre besluttet allerede ti år før – i 1994 – at alle hjemmeboende med utviklingshemming som trengte det, skulle få egen bolig. Bystyret ga seg selv en frist til utgangen av 1997.

Sommeren 2005 hadde det samme bystyret nettopp lagt ned tilsynsutvalget og det politiske ad hoc-utvalget, som ble opprettet for å sikre et minimum av politisk oppmerksomhet for svake boligsøkere. I dag har hele 225 personer meldt ønske om leilighet i bofellesskap! Når året 2007 er over, vil det fortsatt stå vel 200 i boligkø. Denne tragiske køen er altså like stor som på 1990-tallet, da den ble vurdert å ligge mellom 200 og 250. Med takten i kommunens økonomiplan på vel 10 – ti – boliger pr. år, vil ikke køen på 200 personer være over før en gang mellom 2025 og 2030!

I likhet med forfatterne av lokallagets rapport spør vi: Hvor mange byer i landet kan vise til så dårlige resultater?

Leder av NFU Bergen lokallag, Tom Skauge

- VI VIL IKKE LOVE NOE

- Det kunne selvsagt vært fristende å si at vi skal bygge så og så mange boliger til personer med utviklingshemming i 2007. Men vi verken kan eller vil gi løfter vi ikke kan holde. Det vi derimot kan love er å etablere en ressursgruppe som skal arbeide for en forsert utbygging og at det må bli en del av handlingsplanen til Bergen kommune.

Både pressen og alle politiske partier var invitert til stormøtet som NFU Bergen lokallag arrangerte nylig. Men det var kun representanter fra Frem-

Liv Røssland (FrP) ville ikke gi løfter hun ikke kan holde.

- Nå må vi bygge boliger for personer med utviklingshemming i stedet for bare å snakke om det, sa Åge Jacobsen (SV).

skrittspartiet og Sosialistisk Venstreparti som møtte fram for å diskutere den katastrofale boligsituasjonen blant personer med utviklingshemming i kommunen. Ingen av partiene fra byrådkoalisjonen var til stede.

FrP-representanten Liv Røssland erkjente at politikernes bidrag hittil har handlet om gode intensjoner som aldri har resultert i konkrete prosjekter. I tillegg til ressursgruppen var det eneste konkrete hun kunne love at FrP vil gå inn for at de avlastningsplassene som byrådet har sagt ikke skal komme før i 2008, skal være i drift i 2007. Det må dessuten finnes penger til å øke antallet dagsenterplasser, sa Liv Røssland.

Sosialistisk Venstrepartis representant, Åge Jacobsen, påpekte at en ting er at man i Bergen tidlig kom skjvt ut i boligbygging for personer med utviklingshemming. - Enda verre er at vi fortsetter å gjøre det. Nå må vi ta situasjonen på alvor og bygge boliger i stedet for bare å snakke om det. Vi mener at SV har ivaretatt dette i vårt budsjettforslag, der det er satt av midler til 155 nye boliger. Det er en begynnelse, selv om det på ingen måte løser problemene for alle, sa Åge Jacobsen.

ET OVERVÅKET HVERDAGSLIV

Tilværelsen i bofellesskapet for personer med utviklingshemming dreier seg

om et overvåket hverdagsliv. Beboernes møte med velferdsstatens tjenesteytere er i utgangspunktet ikke likeverdige.

Det kommer fram i dr. polit. og førsteamanuensis Karen Christensen og dr. polit. og forsker Even Nilssens bok "Omsorg for de annerledes svake. Et overvåket hverdagsliv", som førstnevnte presenterte på stormøtet til NFU Bergen lokallag nylig. Nilssen & Christensen ønsket å se nærmere på hva som foregår i hverdagen i bofellesskapene for personer med utviklingshemming og hvordan den ser ut fra tjenesteyternes side.

Seks bofellesskap på Vestlandet deltok i undersøkelsen, der 28 ansatte med ulik utdanningsbakgrunn, ansettelsestid, stillingsprosent, alder og kjønn er intervjuet.

Forfatterne møtte blant andre beboere som var sikre på at de ikke har utviklingshemming, men som har så store og sammensatte fysiske funksjonshemminger at de har havnet i bofellesskap likevel. - Her er det med andre ord snakk om feilplassering. Vi fant også at det er ganske komplisert å kartlegge årsaken til det, påpekte Christensen.

Forfatterne var blant annet opptatt av å rette søkelyset mot forholdet mellom tjenesteyternes makt og beboernes rett til selvbestemmelse. De fant at det er en tendens til å løse den enkeltes problemer med profesjoniserte tjenester. Nilssen & Christensen legger ikke skjul på at de registrerte mye ovenfra-og-nedad-holdninger fra de ansattes side

overfor beboerne, som tjenesteyterne forholdt seg til som mennesker de skulle behandle.

Christensen & Nilssens bok gir ny og viktig kunnskap og innsikt om et omsorgsfelt som vies for lite oppmerksomhet. Forfatterne viser at vi står overfor store utfordringer i dagens samfunn, der avhengighet forstås som en type svakhet det ville være best om vi kunne unngå.

Boka er utgitt på Gyldendal akademisk.

I BERGEN: BITTEN MUNTHE-KAAS (TEKST OG FOTO)

Karen Christensen har sett nærmere på hverdagslivet i seks bofellesskap for personer med utviklingshemming på Vestlandet.

Dårligste tilbud om narkosebehandling

Mennesker med utviklingshemming i Nordmøre og Romsdal som trenger narkose for å få utført nødvendig tannbehandling, får det dårligste tilbudet i landet.

Ovennevnte var oppslag på nettsidene til NFU Møre og Romsdal før jul. Fylkeslaget har lenge arbeidet for å få etablert et bedre tannbehandlingstilbud for personer med utviklingshemming som trenger tannbehandling i narkose. For halvannet år siden fortalte NRK Møre og Romsdal historien om en 15-åring fra Eid som gikk med konstant tannverk, men fikk beskjed om at han måtte vente en måned på å få tannlegehjelp i Molde. Da fylkeslaget fikk høre om saken, fikk han hjelp etter to dager.

Lite er endret siden den gang. Enhetsleder for tann- og kjeveavdelingen i Helse Nordmøre og Romsdal, Alf Tverrli, påpekte i et intervju med NRK Møre og Romsdal nylig at disse pasientene behandles i et lokale ved sykehuset i Kristiansund som ikke tilfredsstiller hygieniske krav. Rommet som benyttes til dette formålet blir brukt til å lagre forskjellig slags utstyr som ikke blir brukt til daglig. Når pasientene skal behandles, må rommet ryddes først. Til behandlingen brukes det utrangert utstyr fra en distriktstannklinik som fylkestannlegen har plassert der. Tverrli ba i juni i fjor i brev til arealplangruppa ved Kristiansund sykehus om at nye lokaler ble stilt disposisjon.

Helsetilsynet

NFU Møre og Romsdal fylkeslag har tatt kontakt med Helsetilsynet to ganger om denne saken. Siste gang var i september 2006. Før jul i fjor reagerte Helsetilsynet med et brev til Helse Nordmøre og Romsdal HF. Konstituert fylkeslege Andreas Georg Kjærstad skriver at helseforetaket straks må gjøre noe for å bedre forholdene for disse

pasientene og snarest skaffe til veie nye og egnede lokaler for tannbehandling i narkose ved sykehuset i Kristiansund. Fylkeslegen ber også om å få dokumentert rutiner som sikrer nødvendig akutt beredskap.

Viseadministrerende direktør i foretaket, Einar Myklebust, har ikke lagt skjul på at situasjonen er vanskelig. I et intervju med NRK Møre og Romsdal før jul i fjor erkjente han at det i flere år har vært kjent at romforholdene i Kristiansund er dårlige, men man har ikke greidd å finne noe annet. - Den uakseptable akuttberedskapen for personer som trenger behandling i narkose vil vi ta opp med avdelingsledelsen forholdsvis raskt, sa Myklebust i et intervjuet.

Dilemmaet

På spørsmål fra Samfunn for alle en måned senere om når helseforetaket konkret vil gjøre noe med de lite egnede romforholdene ved sykehuset i Kristiansund, svarer Myklebust innledningsvis at styret i helseforetaket skal behandle denne saken på sitt første møte. - Der må det tas stilling til følgende dilemma: Tannhelsetjeneste for pasienter med utviklingshemming er i utgangspunktet fylkeskommunens, og ikke helseforetakets ansvar. Ettersom den fylkeskommunale tannhelsetjenesten i Møre og Romsdal ikke har tilbud om behandling i narkose til denne pasientgruppen, selger helseforetaket denne tjenesten til fylkeskommunen i lokalet vi har stilt til disposisjon ved Kristiansund sykehus og Molde sjukehus i stedet. Pasientgrunnlaget blant utviklingshemmede som trenger narkosebehandling er imidlertid lite. I dag gis det kun slik behandling ved sykehuset i Kristiansund i snaut en dag pr. uke.

Myklebust viser til at det også på sykehuset i Molde er et tann- og kjevetilbud med moderne utstyr der det gis narkosebehandling til denne pasientgruppen en gang pr. uke og en kveld annen hver uke ved behov.

- Spørsmålet som helseforetakets styre nå må ta stilling til, er derfor om utviklingshemmede i Møre og Romsdal som trenger tannbehandling i narkose, skal gis et slikt tilbud på ett, i stedet for to steder i fylket vårt som nå. Det å skulle investere ca. en million kroner i nytt lokale og utstyr er en tung belastning for Helse Nordmøre og Romsdal, som sliter med dårlig økonomi, sier Einar Myklebust.

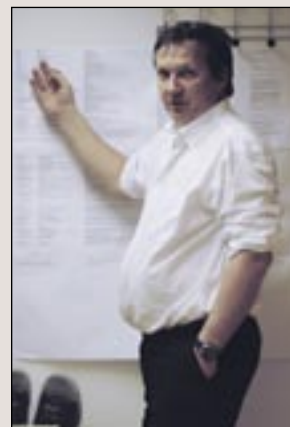
– VI GODTAR IKKE SLIK FORVALTNINGSMORAL

- Det kan ikke oppfattes som annet enn forvaltningsnekt hvis Helsetilsynets pålegg neglisjeres.

Det sier leder av NFU Møre og Romsdal fylkeslag, Svein Rune Johannessen, til Samfunn for alle. Han er klinkende klar i sin kommentar til at viseadministrerende direktør Einar Myklebust ved helseforetaket vil be styret ta stilling til hvorvidt tilbudet om narkosebehandling til pasienter med utviklingshemming ved Kristiansund sykehus skal avvikes og at det kun skal gis ved Molde sykehus. - Fylkeslaget godtar ikke en slik forvaltningsmoral, og vil oversende en ny bekymringsmelding til Helsetilsynet med anmodning om at det sørges for at pålegget som er gitt til helseforetaket straks blir utført, sier Svein-Rune Johannessen.

BMK

Leder av NFU Møre og Romsdal

Rommet på Kristiansund sykehus der pasienter med utviklingshemming får tannbehandling i narkose med utrangert utstyr (foto: NRK Møre og Romsdal)

Sterke reaksjoner på abortuttalelse

fylkeslag, Svein-Rune Johannessen.

I radioprogrammet "Ærlig talt" på Kanal 24 nylig ble barneminister Karita Bekkemellom bedt om å forestille seg en situasjon der en kvinne på 42 år og med to små barn var gravid med et barn som ville bli født med Downs syndrom. Statsråden ble spurt om hva hun selv ville ha gjort i en slik situasjon.

Bekkemellom svarte slik ifølge utskriften av programmet:

... "Dette er kanskje det verste dilemmaet man kan komme i. Vi som har fått barn vet at nettopp det er den største gaven man kan få, og at det å velge bort et barn er noe som ligger veldig tungt inne. Samtidig vet vi at å få et barn i godt voksen alder kan være veldig vanskelig. Og belastningen med å få et barn som er alvorlig sykt, er det mange som ikke vil takle på en like god måte. Det handler ikke om at funksjonshemmede barn ikke er like mye verd. Det kan være det riktige å si at jeg ville født det barnet, men jeg ønsker å være ærlig, og i min situasjon i dag ville jeg valgt å ta abort".

Barnministerens svar vakte sterke reaksjoner på mange hold, ikke minst i NFU og andre organisasjoner av og for funksjonshemmede. Mange følte seg såret på egne eller sine barns vegne. Debatten raste. Men statsråden stod på sitt, viste til at hun var blitt misforstått og nektet å gå tilbake på det hun hadde sagt.

Til slutt sendte Trine Skei Grande (V) etter initiativ fra NFU et brev til statsminister Jens Stoltenberg for å få vite om Karita Bekkemelloms holdning til et slikt spørsmål også var regjeringens. Helse- og omsorgsminister Sylvia Brustad (Ap) skrev i svaret at regjeringen ikke har den holdning at man bør

anbefale gravide som får påvist at deres foster har kromosomfeil, å ta abort.

- Dette er et valg den enkelte selv må ta. Det har blitt hevdet at mange utviklingshemmede har oppfattet Bekkemelloms budskap negativt. Det beklager jeg, svarte Brustad. Som i brevet samtidig refererer til barnministerens beskrivelse om .."dette som et av de verste dilemmaene et menneske kan komme i og til den verdien det er å ha et samfunn som rommer et mangfold av mennesker".

SPØRSMÅL FRA SFA

På bakgrunn av barneminister Karita Bekkemelloms uttalelse om at hun ville tatt abort hvis fosteret hun bar hadde Downs syndrom, ba Samfunn for alle om et intervju med statsråden. Vi ønsket å få fram statsrådets holdninger og menneskesyn når det gjaldt ulike sider ved genteknologi og fosterdiagnostikk. Av plasshensyn kan vi bare gjengi noen av de skriftlige spørsmålene vi ba om svar på:

- Er du enige i at fosterdiagnostikk med selektiv abort som konsekvens innebærer at vi sorterer fostrene?
- Hvorfor ville du valgt å avbryte svangerskapet hvis det viste seg at fosteret du bar hadde Downs syndrom?
- Er du overrasket over at organisasjoner av og for funksjonshemmede og foreldre som allerede har født barn med funksjonshemminger reagerer på uttalelsene dine?
- Kan du forstå at det er mange som opplever en videre utbygging av tilbudet om fosterdiagnostikk som en nedvurdering av sitt barn med funksjonshemming?

- Kan du forstå at mange er redde for at dine uttalelser vil bidra til negative holdninger overfor funksjonshemmede?

- Kan det du sier være med på å skape flere "ikke-menneskeverdige sykdommer og funksjonshemminger" – med tanke på at vi får stadig nye metoder for å oppdage stadig flere "feil" og "mangler", som i sin tur øker våre muligheter til å selekttere og bestemme hva vi vil ha og ikke vil ha?

- Hva svarer du de som hevder at din uttalelse om at du ikke ville båret fram et barn med Downs syndrom er diskriminering av funksjonshemmede?

- Kan du forstå foreldre som er blitt såret over det du har sagt?

- Hvorfor vil du ikke be om unnskyldning for å ha såret dem?

- Funksjonshemmedes lidelser blir ofte brukt som argument for fosterdiagnostikk. Er det dette argumentet som også ligger bak din holdning om at du ikke ville ha båret fram et barn det er noe i veien med?

STATSRÅDENS SVAR

Følgende er det skriftlige svaret Samfunn for alle fikk fra statsråd Karita Bekkemellom:

- Jeg vil presisere at jeg aldri verken har sagt eller ment at vi ikke skal ha et samfunn som har rom for barn eller voksne med funksjonshemming.

- Jeg mener selvfølgelig at alle barn, uansett om de har funksjonshemminger eller ikke, er like mye verdt.

- Jeg vil understreke at Regjeringen ikke har den holdning at man bør anbefale gravide som får påvist at deres foster har kromosomfeil, å ta abort. Dette er et valg den enkelte selv må ta.

- Jeg beskrev dette (på kanal 24, red.) som et av de verste dilemmaene et menneske kunne komme i og viste også til den verdien det er å ha et samfunn som rommer et mangfold av mennesker.

- Regjeringen ønsker et mangfoldig samfunn og har som overordnet mål at samfunnet tilrettelegges for alle, også mennesker med funksjonshemminger. I situasjoner hvor undersøkelser viser at fosteret mangler et kromosom, og at barnet vil bli født med Downs syndrom, skal kvinnen tilbys informasjon og veiledning om den bistand som samfunnet kan tilby henne. Kvinnen har krav på råd slik at hun selv kan treffe et valg.

- Innen utgangen av tolvte svangerskapsuke treffer kvinnen selv den endelige beslutning om svangerskapet skal avbrytes.

Regjeringen har i Soria Moria-erklæringen uttalt at den vil videreføre tolv ukers grensen for selvbestemt abort. Svangerskapsavbrudd etter tolvte svangerskapsuke kan bare skje etter vedtak i abortnemnd, jf. abortloven § 2 tredje ledd, som oppstiller følgende fem alternative vilkår for abort:

- svangerskapet, fødselen eller omsorgen for barnet kan føre til urimelig belastning for kvinnens fysiske eller psykiske helse. Det skal tas hensyn til om hun har disposisjon for sykdom;
- svangerskapet, fødselen eller omsorgen for barnet kan sette kvinnen i en vanskelig livssituasjon;
- det er stor fare for at barnet kan få alvorlig sykdom, som følge av arvelige anlegg, sykdom eller skadelige påvirk-

ninger under svangerskapet;
d) hun ble gravid under forhold som nevnt i straffeloven §§ 197-199, eller svangerskapet er et resultat av omstendigheter som omtalt i straffeloven §§ 192-196 og § 199; eller

e) hun er alvorlig sinnslidende eller psykisk utviklingshemmet i betydelig grad. Ved vurderingen av begjæring om avbrudd begrunnet i forhold som nevnt ovenfor under bokstavene a, b og c, skal det tas hensyn til kvinnens samlede situasjon, herunder hennes muligheter til å ta tilfredsstillende omsorg for barnet. Det skal legges vesentlig vekt på hvordan kvinner selv bedømmer sin situasjon. Kravene til grunn for innvilgelse skal øke med svangerskapets lengde. Etter utgangen av attende svangerskapsuke kan et svangerskap ikke avbrytes med mindre det er særlig tungveidende grunner for det. Er det grunn til å tro at fosteret er levedyktig, kan tillatelse til svangerskapsavbrudd ikke gis.

- ARROGANT AV STATSRÅDEN

- Det er arrogant når Karita Bekkemellom for eksempel ikke vil formidle sitt syn på hvorvidt hun er enig eller uenig i at fosterdiagnostikk med selektiv abort som konsekvens innebærer at vi sorterer fostrene. Jeg synes også det er ille at hun ikke tar mennesker alvorlig som føler seg såret og diskriminert av det hun har sagt.

NFUs leder Helene Holand mener at den lettvinde måten Bekkemellom har valgt å svare på spørsmålene fra Samfunn for alle, bekrefter hennes inntrykk av at barne- og likestillingsministeren heller ikke tar de grunnleggende problemstillinger omkring så viktige spørsmål som fosterdiagnostikk og genteknologi på alvor.

*Barne- og likestillingsminister
Karita Bekkemellom.
(Foto: Bjørn Sigurdsson, SMK)*

Holand er dessuten provosert over at Bekkemellom bruker abortloven som argument i denne sammenheng, og dermed gjør dette til et spørsmål om abort - NFU har ved uttallige anledninger gitt uttrykk for at vi aksepterer denne loven som den er. Poenget er at hvis ministeren hadde svart at hun ville tatt abort dersom hun som 42 åring hadde vært gravid, ville svaret vært gitt ut fra den retten kvinnen har til å velge å føde eller ikke. Spørsmålet og svaret får en annen betydning når man aktivt ønsker å undersøke fosteret før man tar avgjørelsen. Da er det et barn med funksjonshemming og i dette tilfellet Downs syndrom man ikke ønsker, sier Helene Holand. Som mener uttalelsen kan så tvil om ministeren mener alle barn er like mye verdt.

NFUs forbundsleder minner samtidig om at Stortinget snart skal behandle en lov som forbyr diskriminering av mennesker med funksjonshemming i Norge. - Det er svært alvorlig at en minister for likestillings- og diskrimineringsombudet selv har det jeg oppfatter som diskriminerende holdninger.

Holand tror for øvrig at barneministeren ved å svare på spørsmålene fra Samfunn for alle kunne ha demmet opp for noe av kritikken som har fulgt i kjølvannet av hennes uttalelser. - Det er svært overraskende at hun ikke grep denne sjansen, sier Helene Holand. Som ellers setter pris på at helse- og omsorgsminister Sylvia Brustads offentlig har beklaget barneministerens uttalelse på vegne av regjeringen.

God SOR-konferanse om "å se og bli sett"

- Jeg vil foreslå to tiltak i Stortingsmelding 25 om "Fremtidens omsorgsutfordringer". Det ene er at alle sykehus må opprette en rådgiverstilling ved sykehusenes barneavdeling eller fødeavdeling. Det andre er at det opprettes en koordinatorstilling for barn med funksjonshemminger i hver kommune.

Stortingsrepresentant Laila Dāvøy (KrF) fikk æren av å åpne SOR-konferansen "Se og bli sett" om personer med utviklingshemming og psykisk helse i Oslo nylig, der mer enn 600 personer fra hele landet deltok. Dāvøy er saksordfører for Stortingsmelding 25 om fremtidens omsorgsutfordringer. Hun mente at de to tiltakene er en måte vi kan vise at vi vil tilrettelegge et samfunn for alle – og da må hjelpen og koordineringen inn fra første stund.

Forfatter og lektor Inge Eidsvåg delte på sitt nære og engasjerte vis viktige tanker om annerledeshet, spilledåser og menneskesyn. Han minnet blant annet om hvordan personer med utviklingshemming, tatere og personer med psykiske lidelser er blitt holdt utenfor "det moralske fellesskap", og minnet om kampen for menneskerettighetene som handler om det stikk motsatte.

Deretter entret komiker, skuespiller og vernepleierstudent Rigmor Galtung scenen. Hun formidlet med mot og humor historien om sitt sammenbrudd, innleggelsen, de mange vonde erkjennelsene og veien videre.

Arbeidstidsordninger på brukernes premisser var temaet for innslaget "Jeg kjenner folk rundt meg – det gir meg trygghet" med blant andre Randi Tyvold Drange, som er mor til en kvinne med autisme i Mildeveien bofellesskap i Bergen. - Min datter har fått en ny hverdag med oljeturnus, som i real-

Gro Espeseth, Randi Tyvold Drange og Helene Myklebust fortalte hvordan oljeturnus fungerer i Mildeveien borettslag i Bergen

iteten er en livsturnus. Jeg er livredd for at dette skal forsvinne, sa hun. Miljøterapeut Gro Espeseth og ass. avdelingsleder Helene Myklebust i bofellesskapet fulgte opp med sine positive synspunkter på denne ordningen – som også har skapt større trivsel blant de ansatte.

Ordfører og kommunelege Jan Utkilen i Fjell kommune stilte blant annet spørsmålsteget ved hvorvidt pasienter med utviklingshemming har fritt sykehusvalg. Han uttrykte bekymring for fastlegers manglende kunnskap både om utviklingshemming og om psykiatri.

Leif Kåre Fjelde fortalte om sin livs vei fra en lykkelig barndom, gjennom en vanskelig og sorgtung ungdom ungdomstid – fram til han endelig fattet nytt håp og fremtidsstro. Det skjedde da han begynte på Jørpeland vernede verksted i sin hjemkommune. Fjelde kom blant annet inn på hvor viktig det er at hjelpere tar seg tid, og hvordan de han

har møtt har bidratt til at han har fått ny livskvalitet.

Konflikter

Leder Ellen K. Munkhaugen og spesialkonsulent Tage Lien fra Regionalt fagmiljø for autisme i Helse Øst RHF, beskrev hvordan de møter brukere, pårørende og ansatte i hjelpeapparatet som er kommet opp i en konflikt. De beskrev hva som ofte må til for å løse opp i konflikten mellom partene – for å hindre at sakene havner i retten. Vi følge opp med et intervju med Munkhaugen & Lien i neste utgave av Samfunn for alle.

Treng du juridisk rådgjeving i trygdesaker?

Vi tilbyr juridisk bistand ved klage- og ankebehandling etter prinsippet "no cure, no pay". Det vil seie, dersom vi tek på oss ei sak, utan å oppnå endring i vedtaket, fråfell vi kravet om sakskostnadar. Dersom vi vinn fram med saka, bli sakskostnadane dekt av staten

Kontoret bistår også med generell juridisk hjelp etter vanlege timeavtalar/satsar.

Fleire opplysningar kan du få ved å kontakte oss på
 tlf. 70022200
 faks 70022201
 mobil 92847803

Andre har mye å lære av oss!

Rita Lucia Endresen er det første faste medlemmet i landsstyret med utviklingshemming.

Å være aktiv i egen organisasjon er viktig for henne. Synspunkter og erfaringer til mennesker med utviklingshemming betyr mye for andre.

Hun er med i styret i Trondheim lokallag og i fylkeslaget i Sør-Trøndelag. Her blir hun møtt som et likeverdig medlem.

Det er viktig å ha noen å stole på og ha tillit til. Rita Lucia stoler på ledsageren sin. Ledsageren hjelper henne med forskjellige ting.

Rita Lucia synes arbeidet i NFU er meningsfylt.

Mennesker med utviklingshemming skal behandles likt som alle andre.

Arbeidet med det gir henne enorm glede. Hun var med NFU til Verdenskongressen i Acapulco i Mexico i fjor.

Mennesker med utviklingshemming i andre deler av verden har det ikke så bra som i Norge. Vi har det utrolig godt her i landet. Det må vi aldri glemme, sier Rita Lucia.

Mange mennesker med utviklingshemming er glade for at Rita Lucia snakker for dem.

Hun håper at mange flere vil gjøre det i framtiden!

- Hadde jeg ikke vært med i styret i NFU Trondheim lokallag og fylkeslaget i Sør-Trøndelag ville jeg ikke vært den jeg er i dag. De andre styremedlemmene møter meg fullt og helt som likeverdig og en av dem. Slik har det vært i de til sammen 32 årene jeg har vært medlem i NFU. Det er viktig at vi som har utviklingshemming engasjerer oss i egen organisasjon. Andre uten har mye å lære av våre synspunkter og erfaringer.

Rita Lucia Endresen fra Saupstad utenfor Trondheim representerer både en milepæl og et veiskille i NFUs historie. 51-åringen er den første faste landsstyreprerentanten i forbundets 40 år gamle historie som har utviklingshemming.

Fra og med denne utgaven av SFA skal vi ha et portrettintervju med mennesker som på en eller annen måte påvirker livssituasjonen til mennesker med utviklingshemming. Med sitt engasjement og utrettelige arbeid for at

medlemmer med utviklingshemming skal få større gjennomslagskraft i NFU, var det fort gjort å bestemme hvem som skulle få æren av å være den første.

Rita Lucia ville gjerne ha sin ledsager med på intervjuet med Samfunn for alle. - Jeg trenger hjelp til forskjellige ting. Det er viktig at jeg har en jeg kan stole på, slik jeg gjør med Steinar Nyland, som jeg har kjent i 30 år nå. Uten en person ved min side som jeg har så stor tillit til, hadde jeg aldri fungert så godt som jeg gjør nå.

- Hva er det du trenger hjelp til?

- Jeg trenger for eksempel hjelp til å forberede meg til møtene og ikke minst til å forstå det som skjer der. Det er vanskelig å følge med på saksbehandlingen, blant annet fordi det både sies og skrives så mange ord jeg ikke vet hva betyr. Når jeg spør ledsageren min om ett eller annet, venter de andre styremedlemmene til jeg har signalisert at jeg skjønner det som foregår.

På spørsmål om hvorfor hun velger å bruke så mye tid på NFU-arbeidet, svarer Rita Lucia at hun trenger noe å fokusere oppmerksomheten sin på. - Jeg vet ikke hva jeg skulle gjort uten arbeidet i fylkeslaget. Det kjennes både meningsfylt og gir meg enorm glede å arbeide for at vi som har utviklingshemming skal behandles likt som alle andre. Det betyr alt for meg. Derfor fortsetter jeg som styremedlem i fylkeslaget, i tillegg til vervet som tillitsvalgt i landsstyret. Jeg har tid nok til å drive med dette, nå som jeg er førtidspensjonert etter kantinejobben jeg sluttet i etter 20 års fartstid.

Verdenskongressen

Rita Lucia deltok i NFUs delegasjon til verdenskongressen i Acapulco i Mexico i fjor. Hun synes det er vanskelig å beskrive den opplevelsen. - Fortsatt kjennes den som en drøm – og uansett noe jeg aldri kommer til å glemme. Det var så flott og så utrolig lærerikt å bli kjent med andre mennesker med utviklingshemming fra alle verdens-

Rita Lucia Endresen er den første faste representanten med utviklingshemming i NFUs landsstyre.

hjørner. Nå skjønner jeg hvor stor forskjell det er på vår livssituasjon i Norge og hvordan mennesker med utviklingshemming har det i andre deler av verden. I motsetning til de aller fleste andre, har vi det utrolig godt her i landet. Det må vi aldri glemme, presiserer Rita Lucia.

Hun synes nordmenn flest, både med og uten utviklingshemming, tar for mye for gitt. - Vi må være mer takknemlig for at vi er så friske, har et godt helsevesen, mat på bordet, får skolegang, trygghet, arbeid, goder som er så selvfølgelig for oss, men som ikke på noen måte er det i de fleste andre land. Alt jeg så, hørte og ellers opplevde på verdenskongressen gjør at jeg aldri før har satt så stor pris på å bo her i landet!

Ritas rolle

- **Hva var din egen rolle på verdenskongressen?**

- Jeg intervjuet vår forbundsleder Helene Holand i plenum om hvor viktig det er å være aktiv i egen organisasjon. Jeg stilte mine spørsmål på norsk, som hun så oversatte til engelsk. Vi fikk mange positive tilbakemeldinger i etterkant. Jeg deltok også i gruppearbeid med ledsageren min, som vi la fram resultatene av. Det er jo så viktig at vi deler erfaringer og lærer av hverandre! NFU gjør et godt stykke arbeid på dette viktige området, selv om det fortsatt er et stykke vei å gå før aktiviteten blant mennesker med utviklingshemming i forbundet er god nok og stor nok.

På spørsmål om hvordan det var å stå fram for en forsamling med så mange mennesker, svarer Rita Lucia at hun aldri har vært redd for å stikke seg fram. - Det har ikke alltid vært sånn. Men de siste ti årene har jeg skjønnet at man må være litt frampå for å komme videre i livet. Nå er jeg så heldig at jeg jobber med ting som gir meg utrolig mye glede, samtidig som jeg håper det er til nytte for dem jeg ønsker å gjøre noe for. Jeg får mange tilbakemeldinger fra andre mennesker med utviklingshemming både i Norge og andre land, om at de er glade for at jeg står fram på vegne av dem. Mitt håp er at vi blir mange flere som gjør det!

51-åringen liker å reise, og synes at noe av det fineste med å være tillitsvalgt i NFU er at det betyr reiser og møter med mennesker med utviklingshemming i andre land. I tillegg til fjorårets verdenskongress i Mexico kan hun for eksempel se tilbake på spennende og lærerike opphold både i Stockholm og på Færøyene i forbindelse med sitt arbeid for det nordiske samarbeidsrådet for mennesker med utviklingshemming også.

Svenskekongen

Vår nye faste landsstyrerepresentant er kjent for å kalle en spade en spade. Hun har aldri lagt skjul på at hun har utviklingshemming. - Jeg har lagt vekt på å være meg selv, og kan ikke se at det er noen forskjell på at svenskekongen er ordblind og at jeg har utviklingshemming, sier Rita Lucia Endresen.

AV: BITTEN MUNTHE-KAAS

FALLSKJERMHOPPEREN

Mange var de som gledet seg over det flotte bildet som prydet forsiden av SFA5/06, der Roar Andersen går inn for landing etter sitt første fallskjermhopp. Nå har Grenland fallskjermklubb kvittert for den gode reklamen med å invitere ham på et nytt og gratis hopp til våren. Og ikke nok med det: Vår mann får med det første oppfylt nok en drøm: Han skal møte Carl Ivar og Eli Hagen som har invitert ham til Stortinget!

Fylkeskulturpris til NFU Sogn og Fjordane

Åsta Nordeide, Solbjørg Kirkeeide og Gunn Skinlo mottok kulturprisen på vegne av fylkeslaget. Til høyre fylkesordfører Nils R. Sandal (foto: Helge Johnsen/Firda)

Gunhild Skinlo fra fylkeslaget i Sogn og Fjordane sier at prisen betyr mye.

Fylkeslaget arbeider for at mennesker med utviklingshemming skal få oppleve kultur.

Laget synes også det er viktig at de tar del i kulturlivet.

Kulturfestivalen er et eksempel på det.

Det er 18 år siden fylkeslaget begynte med festivalen.

Her får deltakerne selv velge hvilket kurs de vil være med på.

Nå vil fylkeslaget bruke en del av prispengene på festivalen i 2007.

Da får deltakerne en ekstra stor opplevelse!

- proteser
- ortoser
- korsetter
- fotsenger og innlegg
- ortopedisk fotteøy
- barnehjelpemidler
- sits

Å være et helt menneske, er å føle seg som et.

OCH
OCH ortopedi AS
www.och.no

Oslo & Akershus 23 28 82 00	Østfold 69 30 17 70	Telemark 35 56 15 50
Oppland 61 24 73 30	Møre & Romsdal 70 10 06 70	

NFU Sogn og Fjordane fylkeslag ble nylig hedret med Fylkeskulturprisen for 2006 for sin store innsats for utviklingshemmedes sak. Det gjelder ikke minst fylkeslagets kulturfestival som har vært arrangert de siste 18 årene.

- Prisen betyr mye, sa fylkeslagets leder de siste ti årene, Gunn Skinlo, i forbindelse med overrekkelsen. - Den representerer en stor anerkjennelse overfor menneskene vi arbeider for, og sier noe om at deres kulturopplevelser er viktig. På kulturfestivalen vår har vi alltid lagt vekt på at deltakerne selv skal få velge hvilket kurs de skal være med på – noe utviklingshemmede sjelden får anledning til ellers. Vi skal derfor bruke en del av prispengene til å gi deltakerne på neste års festival en ekstra stor opplevelse, sa Gunn Skinlo, som mottok prisen på vegne av fylkeslaget sammen med tidligere fylkesleder Åsta Nordeide og studieleder Solbjørg Kirkeeide.

Leder av fylkeskommunens kulturutvalg, Norvall Nøringset sa i forbindelse med overrekkelsen at fylkeslaget har nedlagt en stor innsats for å bekrefte at kultur er et gode og til glede for alle.

NFU Sogn og Fjordane ble startet i 1973. I dag har fylkeslaget 18 lokallag med i alt ca. 450 medlemmer. Arbeidet med å få mennesker med utviklingshemming med i kulturlivet har hele tiden stått sentralt i fylkeslagets virksomhet.

Fokus på demens

- Vår jobb er å bidra til at det settes inn tiltak så fort det dukker opp tegn til demens hos personer med utviklingshemming.

Vernepleierne Heid Solheim og Hjordun Erlandsen i habiliteringsteamet i Harstad arbeider med personer med utviklingshemming som har demens, og får stadig flere henvisninger. Det gjelder ikke minst fra den tidligere vertskommunen Kvæfjord, der tidligere beboere på Trastad gård er i ferd med å dra på årene.

De to kollegene har etter hvert fått høy kompetanse på dette feltet som de mener det generelt er en stigende interesse for nå. - For tiden rettes søkelyset i denne sammenheng spesielt mot personer med Downs syndrom. De er i kraft av sitt ekstra kromosom predisponerte for å utvikle demenstilstander tidlig, noen allerede fra 30 års alderen. Bare i Kvæfjord bor det 25 eldre med denne diagnosen. Mange av dem har utviklet demenstilstander. Det er likevel viktig å ha i mente at også personer med Downs syndrom er forskjellige. Det som ved første øyekast kan tolkes som slike symptomer, kan derfor ha helt andre årsaker. De eldes som alle andre og vi må være varsomme med å trekke forhastede konklusjoner, presiserer Hjordun Erlandsen og Heid Solheim.

Utredningen

På spørsmål om hvordan det rent praktisk foretas en utredning av personer som viser tegn til demens, svarer Erlandsen og Solheim at de møter den enkelte der vedkommende bor. - Vi bruker tid sammen med vedkommende, prater og observerer, har samtaler med menneskene rundt og kartlegger ikke minst endringer i atferd som omgivelsene har reagert på. Og igjen: Det er viktig å skille mellom påfallende og naturlige forskjeller i

atferd – som for eksempel kan være en følge av at vedkommende har mistet nære pårørende og naturlig nok er deprimert.

I et tverrfaglig samarbeid kartlegger vi ellers hvordan den enkelte fungerer på alle viktige livsområder. Hvordan vi gjør det er avhengig av den enkeltes funksjonsnivå. Et viktig redskap er en intervjuguide som er laget med tanke på å finne symptomer på demens hos personer med utviklingshemming. Her tas det utgangspunkt i hva den enkelte gjør i hverdagen, måten vedkommende kommuniserer på, grad av selvhjelpenhet osv.

- Forstår personer med utviklingshemming hva det er de skal være med på?

- Det kan være vanskelig. Nettopp derfor er det viktig at de trygges gjennom måten de blir møtt på. Hvis den enkelte ønsker det, kan pårørende eller andre de har tillit til, være til stede. Det tas uansett aldri initiativ til en utredning uten at verge eller pårørende er informert. Vi tvinger ikke noen til å være med på disse samtaler heller.

De to kollegene intervjuer også tjenesteytere som har mye med den enkelte å gjøre, i tillegg til at det foretas en grundig medisinsk undersøkelse. Det må uansett utelukkes at de demensliknende symptomene ikke er utløst av medisinske årsaker, som for eksempel en stoffskiftesykdom som kan få den enkelte ute av balanse.

- Hva skjer hvis dere finner ut at vedkommende faktisk er i ferd med å bli dement?

- I samarbeid med hjemkommunen arbeider vi for det første for at vedkommende har tjenestene de trenger hjemme. Noen vil ha behov for et bedre transporttilbud dersom de

har begynt å miste retningssansen. I tillegg til å ha svekket fysisk helse er mange forvirret – uten at de klarer å gi uttrykk for det selv. Dette stiller store krav til personalet, som må være tilgjengelig hele tiden. Personer med slike symptomer blir fortere trette enn før. Mange er redde for å være alene om natten. Det er derfor en stor utfordring for kommunene å gi gode og forutsigbare tilbud for at den enkelte skal kunne bevare ferdighetene så lenge som mulig.

Utfordringer

Noen får behov for et mer tilrettelagt botilbud etter hvert. I så fall kan et ordinært sykehjem være en løsning – avhengig av den enkeltes behov. Kunnskapene om den enkelte må uansett valg av boform følge med – hele veien.

Erlandsen og Solheim sier at det til tross for dårlig kommuneøkonomi de fleste steder, generelt tenkes mye på hvordan man best kan ivareta behovene til den eldre demente. - Det å se et menneskes tilbakegang er vondt både for pårørende, men også for ansatte, som med tiden ofte blir nærpersoner til personer med utviklingshemming. I den grad det blir behov for en mer skjermet boform, er ansatte flest bekymret for hvorvidt et annet sted vil være bra nok.

De to kollegene minner til slutt om at mange av de eldre med utviklingshemming i dag tidligere har bodd en del av sitt liv på institusjon. - Nå kommer det derimot nye generasjoner eldre som aldri har bodd på den måten. Det vil stille kommunene overfor nye, store og ikke minst spennende utfordringer, sier Heid Solheim og Hjordun Erlandsen.

- I utformingen av tiltak for personer med utviklingshemming som har demens må den enkeltes historie være med hele veien, presiserer Hjordun Erlandsen og Heid Solheim.

Botreningslinje på folkehøgskole

Botreningsklassen 2006/2007

Mange vet kanskje ikke at flere folkehøgskoler har botreningslinje. Tilfeldigheter gjorde at vår familie ble oppmerksom på at det kan være et aktuelt skoletilbud for ungdommer som har forskjellige funksjonshemninger/skader.

Vi møtte forventningsfulle opp på Grenland folkehøgskole i høst. Her ble vi møtt av ansvarlig lærer på botreningslinja, Steinar Årøen. Vi fikk nyttig informasjon om skoletilbudet før datteren vår ble tatt med på kjøkkenet og fikk møte årets botreningsklasse. Her fikk hun delta i forberedelse av taco og ble presentert for en av de andre lærerne, Johan Löfgren. Etterpå fikk vi en omvisning på skolen.

Det er 10 folkehøgskoler som har botreningslinje. Ungdommene går ofte i små grupper, men inkluderes også i de andre elevenes aktiviteter der det er aktuelt; som undervisning, fritid og reiser. På flere av skolene fungerer medelever som støttekontakter. Det er

også assistenter som tar seg av daglig oppfølging. Noen av skolene har arbeidstrening. Peder Morset folkehøgskole i Selbu drives etter prinsippet omvendt integrering. 40 av 64 elever her har en funksjonshemming/skade.

Finansieringen av opphold på botreningslinje dekkes ofte av atføringsmidler (NAV), uføretrygd og stipend fra Lånekassen. I noen tilfeller bidrar kommunen og/eller fylkeskommunen med midler også. Det lønner seg å starte prosessen i svært god tid før opptak. Vi kjenner også til elever som har gått på ordinær linje på folkehøgskole, der assistent har vært ansatt i deltidsstilling betalt av NAV (atføring).

Aktuelle linker på internett:
<http://www.folkehogskole.no>

<http://www.grenland.fhs.no/maindesign.asp?aid=16636&gid=7737>

<http://www.pedermorset.no>

Andre folkehøgskoler med botreningslinje: Jæren, Nordfjord, Risøy, Sandvik, Soltun, Valdres, Viken, Åsane

TEKST: RANDI MARIE STUBBERUD
FORELDRELKEMANN, LTN-
BUSKERUD FOTO: STEINAR ÅRØEN

Botreningsklassen 2005/2006

10 folkehøgskoler i Norge har bo-treningslinje.

Her går ungdommene ofte i små grupper.

De har også undervisning sammen med andre elever.

Noen ganger er alle elevene sammen på fritiden og på reiser.

På noen skoler er de andre elevene støtte-kontakter.

Det er også assistenter der som hjelper til når du trenger det.

Arbeidstrening får du på Peder Morset folkehøgskole i Selbu.

Hybeltrening. Amund i aksjon.

Special Olympics Norge en realitet

Special Olympics Norge (SON) er nå en realitet. Den internasjonale idrettsbevegelsen for mennesker med utviklingshemming har etablert seg som egen frivillig organisasjon her i landet med Geir Smeby som direktør og tidligere statsråd Ansgar Gabrielsen som styreleder. NFU har fått ansvaret for familieprogrammet til SON, og vil dermed være en viktig samarbeidspartner framover. Det står mer på www.specialolympics.no

Sommerlekene

De neste sommerlekene i Special Olympics regi arrangeres i Shanghai i dagene fra 2. til 11. oktober i år. Norge deltar med egen tropp med 14 utøvere innen grenene judo, boccia, rytmisk sportsgymnastikk og fotball. Les mer på www.specialolympics.no

Bioteknologiloven

Helse- og omsorgsminister Sylvia Brustad åpner for forskning på overtallige befruktede egg og begrenset bruk av preimplantasjonsdiagnostikk (PGD). Dette kom frem i det nye forslaget til endringer i bioteknologiloven, som ble lagt frem nylig.

- NFU beklager at regjeringen åpner for PGD, sier forbundsleder Helene Holand.

Hun viser til at NFU også mener det er uheldig å åpne for genetisk undersøkelse av befruktede egg, slik helseministeren nå gjør. - Vi mener dette er med på å klassifisere og selektere mennesker på grunnlag av egenskaper, sier Holand.

Regjeringen foreslår en revisjon av dagens regulering av preimplantasjonsdiagnostikk (PGD). I kjølvannet av den såkalte Nehmet-saken ble fra september 2004 laget en dispensasjonsordning. En nemnd har siden den tid behandlet 51 søknader om slik behandling, og de fleste er blitt innvilget.

- NFU beklager at regjeringen åpner for PGD. Vi beklager også at man tillater at det fødes såkalte "donor-søsken". Vi vet alt for lite om hvordan disse barna opplever sin situasjon. Vi vet heller ikke nok om hva de utsettes for, for eksempel gjennom kirurgiske inngrep for å hente ut materialet som skal redde deres søsken, påpeker Helene Holand. Les mer på NFUs nettsider www.nfunorge.org

Om å leve uten barn

De fleste drømmer om å få egne barn. Det er likevel ingen menneskerett å få det, og heller ikke alle som kan få denne drømmen oppfylt. Her i landet er det få mennesker med utviklingshemming som setter barn til verden. De fleste av de få som gjør det, får heller ikke beholde det når kommune og barnevernet dukker opp og foretar en vurdering av deres evne til å være foreldre.

Dette skjøre og vanskelige temaet er et av temaene i filmen "Om å leve uten barn", som er laget i samarbeid mellom habiliteringstjenesten ved Nordlandssykehuset og NFU Nordland fylkeslag.

I filmen møter vi paret Kari og Stig Andreas når de forlover seg, og på helsestasjonen for ungdom, der de på en enkel måte får formidlet hvordan ulike prevensjonsmidler fungerer. Serne møter også Tone som trives med å bo alene, men som velger å la seg sterilisere og hvordan hun opplever det.

Omslaget på filmen.

Det andre paret, Tove og Tor Karl, er begge svært glad i barn og vil gjerne ha sine egne. Når de møter spesialist i klinisk sexologi, Grethe Rønvik, i habiliteringstjenesten, forklarer hun dem skånsomt, men likevel direkte hvorfor det blir for vanskelig for dem. Hun viser samtidig til at de kan leve et godt liv som voksne – uten egne barn – og at de kan ta ut sin glede over samvær med barn ved å passe andres. For de to

må avfinne seg med å skulle leve sitt liv, uten å bli foreldre selv.

Denne filmen blir utvilsomt et verdifullt utgangspunkt for både ene- og par samtaler og diskusjon i gruppe med ungdom og unge voksne med utviklingshemming. Den er produsert med støtte av Sosial- og helsedirektoratet.

"Om å leve uten barn"

I filmen møter vi paret Kari og Stig Andreas. De har forlovet seg. På helsestasjonen lærer de hvordan de kan være sammen uten å få barn.

Vi møter også Tone. Hun trives med å bo alene. Tone har sterilisert seg. Da får hun ikke barn. Hun forteller hva hun synes om det.

Tove og Tor Karl er veldig glad i barn. De vil gjerne ha sine egne barn. Men det kan bli vanskelig for dem. De får vite at de likevel kan ha et godt liv som voksne uten barn.

Tove og Tor Karl kan passe barna til andre og ha stor glede av det. Det blir nesten som å ha egne barn.

DU ER VEL VAKKER!

Hanna og Herman blir kjærester.

Herman forteller etter hvert at han gjerne vil bli pappa.

Noen sier til Hanna at hun ikke vil greie å ta vare på et barn.

Det vil ikke Hanna si til Herman.

Hun tror han blir såret og sint.

Kanskje vil han gå fra henne.

I boka kan du lese mer om hvordan det går med Hanna og Herman.

”Hanna møter en mann utenfor butikken. Han stanser, ser og ser og sier ”Du er vel vakker!”

Den innsiktsfulle lettlestboka ”Du er vel vakker!” av Erna Osland handler om å bli kjærester. Leserne følger de to ungdommene – om hvordan forholdet mellom dem utvikler seg. Etter hvert forteller Herman at han gjerne vil bli pappa. Men det er de som mener noe annet og forteller Hanna at hun ikke vil greie å ta vare på et barn. Men Hanna våger ikke å fortelle det til Herman. Hun er redd for at han skal bli såret, sint og gå fra henne.

Forfatteren skriver åpent, klokt og nært om dette vanskelige temaet. Boka vil utvilsomt være til hjelp, trøstefull lesning og et godt utgangspunkt for samtaler med unge voksne som gjerne vil bli foreldre, men som av ulike grunner ikke bør få egne barn. Anbefales!

**Erna Osland,
Du er vel vakker,
Det Norske Samlaget
ISBN 82-521-6879.**

Eldre

I løpet av 2007 arrangerer Nasjonalt kompetansesenter for aldring og helse en regional konferanserekke om kommunal boligplanlegging for voksne og eldre med utviklingshemming i samarbeid med NFU. Nytt av året er også temakurs om utredning av demens i kommunehelsetjenesten. Disse kursene skal også gå fortløpende over det ganske land hele året i regi av Nasjonalt kompetansesenter for demens.

Det skal i tillegg arrangeres et seniorkurs for voksne og eldre med utviklingshemming for første gang. Dette kurset er utviklet i samarbeid mellom Utviklingsprogrammet aldring hos mennesker med utviklingshemming (UAU), NFU, LUPE og Autismeforeningen. Kurset handler om hvordan den enkelte best kan ta vare på seg selv i eldre år med vekt på helse- og fritidsaktiviteter. Det blir arrangert i Melsomvik utenfor Tønsberg i dagene 25. – 27. april. Påmelding til alle kurs via

**post@aldringoghelse.no
eller telefon 33 34 19 50.**

Nordisk konferanse

Nordisk konferanse om aldring hos mennesker med utviklingshemming blir arrangert i Oslo i dagene 29. og 30. mai. Det skjer i samarbeid med Nordiska samarbetsorganet för handikappfrågor.

**Interesserte finner mer informasjon på
www.aldringoghelse.no**

Full deltaking eller full utestenging?

”Ingen av Manneråksutvalets forslag til prioriterte tiltak innen opplæring og utdanning fra 2001 er gjennomført, og det kan sies at det har skjedd lite med de store funksjonshemmende barrierene. Inkluderingsideologien har stor oppslutning, men det skorter på gjennomføringen og kompetansen”.

Konkretisert i utfordringer, er dette faktum:

Det finns ingen samla dataoversikt som gir kunnskap om kva særskilde behov barna som mottar spesialundervisning har.

Det er heller ingen oversikt som gir informasjon om korleis spesialundervisninga føregår.

Det er lite informasjon om kommunale forsterka skuletilbod.

Det er ingen dokumentasjon om effekten av virkemiddel på vaksenopplæringsområdet.

Det er lite informasjon om funksjonshemma elevar og studentar i vidaregåande skule og i høgare utdanning.

I praksis skjer ei aukande segregering knytt til spesialundervisning.

For elevar med kognitiv funksjonsreduksjon kan oppheving av retten til å høyre til ein klasse ha ført til aukande segregering og uttynning av det individuelle tilbodet i grunnopplæringa.

Det bør gjerast ei nærare analyse av kommunale skilnader.

Reformer og endra reglar for høgare utdanning har ikkje hatt inkludering i fokus, men ”dyktigare studentar”.

Den vanskelege kommuneøkonomien i perioden har redusert den individuelle retten til spesialundervisning.

Dette er ei skræmmande liste og eit vitnesbyrd over ein skule som gir blaffen i kvaliteten på opplæringa til elevar med utviklingshemming. Det er trist å måtte slå fast at når vi snakkar om mangfald og inkludering, så gjeld dette ikkje personar med utviklingshemming. Det manglar ikkje på fine ord, men så lenge staten ikkje er villig til å setje makt bak gjennomføringa av lovene i dette landet, får kommunar og fylker gjere akkurat som dei vil. Fylkesmannen kan gjerne gjennomføre tilsyn og kome med lister over manglar, men det er ingen vanskar for kommunar og fylker å trenere dei påboda som kjem. Tilbake sit personar som ikkje får same høve som andre elevar til å ta ut den retten lova gir dei. I tillegg sit der trøytt og frustrerte foreldre og pårørande att med ei kjensle av at kampen mot skulesystemet ingen ende skal ta.

Ein kan gjerne snakke om ei antidiskrimineringslov som skal forby diskriminering av personar med funksjonsreduksjon på alle samfunnsområde. Ein kan gjerne gi fristar i lova for nedbygging av barrierar. Ein kan gjerne følgje opp lova med ei generell aktivitets- og forklaringsplikt.

Dette hjelper så lite når det ikkje er reell vilje til å følgje opp lovene.

Spørsmålet er om sanksjonar er

det rette og i fall kva type sanksjonar som er aktuelle. NFU meiner at klageinstansane må få ein reell rett til å oppheve og omgjere vedtak som ikkje sikrar rettane til personar med utviklingshemming, og vi støttar framlegget om å få etablert eit sektorovergripande organ med høg kompetanse som gir retningslinjer for praktisering av lovene.

Utviklingshemma dett mellom dei fleste stolane heile vegen frå barnehagen og i aukande grad utover i skulesystemet. I tillegg dett dei mellom dei fleste av stolane vidare opp gjennom livet enten det gjeld bustad, arbeid eller fritid.

Det må vere rett å vise til formuleringa i boka ”Med vitende og vilje”, der diskriminering blir omtala på følgjande måte:

”Det er viktig å presisere at unnlattelse av handling også kan forstås som et aktivt handlingsvalg”.

Etter dokumentasjonen både i ”Frå bruker til borger” og no i ”Full deltaking for alle. Utviklingstrekk 2001–2006”, må ikkje folkevalde og byråkrater seie at dei ikkje har kjennskap til situasjonen. Dermed utfører staten ut frå definisjonen reinhekle diskriminering. Bjelle er levert!

STEINAR SANDNES
LANDSSTYREMEDLEM NFU

BRAVO!

Spesialundervisningen i videregående skole var for andre gang sak i fylkestinget i Rogaland nylig. Der bestemte politikerne at elevenes opplæringsplan skal være klar før elevene begynner i den videregående skolen, slik at forutsetningene og eventuelle hjelpemidler da er på plass. NFU Rogaland fylkeslag har gjort en stor jobb i sitt arbeid for rettigheter for elever med utviklingshemming på videregående skole. Les mer om denne saken på fylkeslagets nettsider.

Velkommen til sommerleir!

Det er vinter og mørketid nå.
Men snart er sommeren her.

Har du planene klare for sommeren?
NFU arrangerer organisasjons- og ferieleir i år også.

Leiren blir som før på
Hove leir på Tromøya utenfor
Arendal.

Datoene er lørdag 21. juli til
lørdag 28. juli.

Treff gamle og nye venner.
Leiren er lærerik og hyggelig.
Det blir spennende aktiviteter,
Kurs og informasjon om NFU

Du må være medlem av NFU for å
delta på leiren. Du får være med på
leir hvis du melder deg inn i NFU

samtidig med påmelding.
Leiren koster 4500 kroner.
Ledsager betaler samme pris.

Meld deg på nå!

Mange ønsker seg leirtur.
Garanti for plass gir vi ingen.
De som først melder seg på, får plass.

Fyll ut skjemaet hvis du ønsker
å være med på NFU-leir i sommer.
Send det i posten eller
meld deg på nettstedet
www.nfunorge.org
eller send påmeldingen på
faks 22 39 60 60.
Spørsmål om leiren?
Ring NFU på telefon 22 39 60 50
Eller skriv en e-post til
post@nfunorge.org

JA! Jeg ønsker å delta på NFUs organisasjons- og ferieleir på
Hove leir- og friluftssenter på Tromøya fra 21. til 28. juli.

Navn: _____

Er medlem / vil melde meg inn _____

Adresse: _____

Poststed: _____

Kommer alene JA NEI

Har med ledsager JA NEI

Kan dele rom JA NEI

Må ha enkelt rom JA NEI

Trenger mye hjelp JA NEI

Bruker medisin JA NEI

Kontaktperson hjemme: _____

Telefon: _____

Norsk forbund
for utviklingshemmede
Svarsending 1225
0090 Oslo

Skjemaet klippes ut og sendes til NFU, Postboks 8954 Youngstorget, 0028 Oslo
Alternativt på faks 22 39 60 60 eller post@nfunorge.org

FINNMARK

I SFA3/06 brakte vi en større reportasje fra Finnmark fylkeslag som ba NFU sentralt om hjelp etter å ha slitt tungt og lenge. Nå har forbundsleder Helene Holand og nestleder Alf Anvedsen vært på motivasjonsbesøk, noe leder av fylkeslaget, Aud-Inger Onshuus, er svært fornøyd med. - Våre nye tillitsvalgte fikk en god porsjon ny kunnskap om organisasjonen. Vi går nå løs på oppgavene med nytt mot, samtidig som vi fra nå av ikke skal legge lista for høyt. Flere motivasjonsbesøk sørfra tas i mot med glød og glede, sier Aud-Inger Onshuus i en kommentar til Samfunn for alle.

RISØR

I SFA5/06 brakte vi en reportasje om den første personen med utviklingshemming som har fått innvilget brukerstyrt personlig assistanse i Risør. Til tross for at kommunens kartleggingsverktøy IPLOS viste at Rune Karlsen hadde behov for 20 timer BPA pr. uke for å kunne fungere mest mulig selvstendig i dagliglivet, reduserte helse- og sosialetaten det anbefalte timetallet til seks.

Etter at forrige utgaven av SFA kom ut, har kommunen ansatt en personlig assistent for Rune Karlsen. Erfaringene hittil har vist at dette er en svært god ordning for 30-åringen. Foreldrene Svein og Elsa Lill Karlsen har imidlertid ikke tenkt til å gi seg. For i skrivende stund tre uker siden sendte de en ny søknad med spesifisert begrunnelse om hvorfor deres sønn trenger 19 timer BPA pr. uke. Like før SFA gikk i trykken, hadde familien ennå ikke fått svar. Men Samfunn for alle kommer tilbake til saken i neste nummer.

HAUGESUND

I forrige utgave av SFA fikk leserne møte Nils og Karin Jacobsen i Haugesund. De fikk ikke avlastning på nesten to år etter at minstemann Jonas Nicolai ble født med en sjelden genfeil. Den vesle gutten er avhengig av døgnkontinuerlig tilsyn og pleie. Selv om Haugesund kommune innvilget foreldrene 60 timers avlastning pr. måned, var det ingen som våget å påta seg jobben. Til slutt dukket det opp et par – som gjør en fantastisk jobb.

Før SFA5/06 gikk i trykken var familien imidlertid på randen av konkurs i kjølvannet av nesten to års manglende avlastning. På et ansvarsgruppemøte før jul fikk familien vite at deres søknad om friplass for de to døtrene uten funksjonshemming i henholdsvis barnehage og SFO var en formalitet. Foreldrene valgte, som de selv sier – klok av skade – likevel ikke å søke SFO for den ene. Siden har de mottatt diverse purringer på betaling av barnehageplassen for den andre. På to års dagen til Jonas kom kommunens avslag på friplass i postkassen. Kommunen har i tillegg avslått familiens lånesøknad om 300 000 kroner, som ville ha dekket forfalte regninger og utgifter til å bygge om huset med maksimal egeninnsats, med tanke på minsteguttens funksjonshemming. Før SFA1/07 gikk i trykken fryktet foreldrene at det var like før namsmannen banker på døra. Vi kommer tilbake til saken i neste nummer.

DOWNS SYNDROM

Fra 2004 til 2005 var det nesten en dobling av antallet fostre med Downs syndrom som ble fjernet. Høyre og KrF representanter tror at mange føler seg presset til å ta senabort fordi samfunnet ikke er tilrettelagt for barn med funksjonshemming.

Aftenposten skriver at Inge Lønning (H) ønsker å tilrettelegge helsetilbud og økonomiske støtteordninger til foreldre slik at de ikke føler seg presset til å ta abort. Laila Dåvøy (KrF) mener den viktigste årsaken til at flere velger å fjerne foster med Downs syndrom er manglende tilrettelegging. Dåvøy vil satse på bedre rådgivning til gravide og bedre koordinering av tjenester.

Nexans Norway AS

- din varmekabel leverandør

www.nexans.no

BYGG OG TØMMERMESTER

Hans Petter Krane

Tlf. 970 98 482

Falkev. 19, 3475 Sætre
www.byggmesterkrane.no

**MB MJØNDALEN
BILGUMMISERVICE A S**

HAGATJERN SV. 31 - 3050 MJØNDALEN - TLF. 32 87 47 70

ALT I DEKK

DnB NOR

Falstrøms plass 1
P.boks 35, 2801 Gjøvik
Tlf. 03000 - Fax. 611 48 967
www.dnbnor.no

MJØS • KIRURGENE

ORTOPEDI

Vi tilbyr nå:

Operasjon av prolaps/ischias, kne (menisk) og skulder.

Dette utføres etter avtale med Helse Øst og du betaler kun offentlig egenandel med henvisning fra egen lege.

KORT VENTETID!

Med. ansv.: Espen Mørk.

Tordenskjoldsgt. 13-15 • 2821 Gjøvik • Tlf. 61 14 50 50
www.mjoskirurgene.com

BilXtra
Alt til bilen - rype til deg

Ring 77 75 74 00

- Slitedeler
- Autolakk
- Båtutstyr
- Rekvisita
- Bilstereo
- Verktøy
- Barnesikring
- Bilpleieprodukter
- Bil-/fritidsbatterier
- Dekk/felg
- Verktøy
- 3-M-produkter

SE VÅRE ÅPNINGSTIDER

Åpent

Hverdager 08.00-19.00

Lørdag 10.00-15.00

Bilvarehusene Nor AS

Alkeveien 1, 9293 Tromsø

Faks 77 75 74 01

tromso@bilxtra.no • www.bilxtra.no

Hammerfest kommune

V/ordføreren

P.boks 1224 9616 Hammerfest

Tlf. 78 42 25 00 • www.hammerfest.kommune.no

Gjør som oss: Støtt NFU

NORD-TRØNDELAG ELEKTRISITETSVERK

Hovedkontor. 7736 Steinkjer

Sentralbord: 74 15 02 00

Telefax: 74 15 04 00

www.nte.no

www.sjovik.no

Vi ønsker NFU lykke til med arbeidet

FABRIKKG. 5B • 3320 VESTFOSSEN • TLF.: 32 25 14 00 • TELEFAKS: 32 75 14 90

Reidar AS BAD
KJØKKEN
GARDEROBE

Se vår kjøkkenutstilling i strandveien i Mjøndalen!
Drømmekjøkken
Tlf: 32 27 39 82 www.drommekjokkenet.no
Støtter NFU lokalt

Ditt bilskadesenter!
Enkelt å finne, lett tilgjengelig og stor kapasitet!

Bertel O. Steen Bilskade AS
Østre Aker vei, Oslo, Telefon 22 70 72 00

Belco AS

Alt i lyd og lysutstyr
Nybergflata 4, 3737 Skien
Tlf: 35 50 52 00 Fax: 35 50 52 01
E-mail: post@belco.no www.belco.no

Bamble Kommune
Kirkevn. 12, 3970 Langesund
Tlf. 35 96 50 00
Støtter Bamble lokallag av NFU

MAXBO
Klart du kan!
Ivar O. Haugen AS
Hokksund 32 25 19 50
Kongsberg 32 77 20 40
Støtter kultur og idrett lokalt

EN TRYGG OG LOKAL SAMARBEIDSPARTNER
Alle typer elektriske installasjoner utføres raskt og rimelig.
OLAF HELGE ASK AS Tangengata 12
Hokksund
ELEKTROENTREPRENØR Tlf: 32 75 10 80

PROSJEKTCOMPANIET AS
OVE BYRMO
Tollbugt. 69 • 3044 Drammen
Telefon:32 23 44 20 • Fax:32 23 44 21 • E-post:firmapost@prosjektcompaniet.no

Skien kommune
Rådhuset, Pb. 158
3701 Skien
Tlf: 35 58 10 00 - Fax: 35 52 91 30

Gudbrandsdal Energi
www.ge.no

KAARE MORTENSEN AS Tlf: 33 13 49 50
*Anlegg *Bygg
*Entreprenør
Vestfold/Grenland • Buskerud
* Vi støtter NFU arbeidet*

Coop Byggmix Fagernes
Fullsortiments-butikk innen bygg & restaurering
Besøk oss på Broiset
Tlf : 61359600
Fax : 61359649
fagernes@byggmix.coop.no

VESTFOSSEN

Kulturhovedstaden Vestfossen

• Transportbiler • Kraner • Containere

Svendsen Kran og Transport

Tlf. 924 59 352 32 75 28 97

Avd. Jondalen

Tlf. 971 22 488 Fax: 32 72 67 00

BECKMAN LUNDEVALL REVISJON AS

Revisjon • Rådgivning

Tlf. 22 78 28 00

www.blrevisjon.no

TJENESTER FOR FUNKSJONSHEMMEDE

I forbindelse med ny administrativ organisering i Stange kommune f.o.m. 2003, ble virksomheten Tjenester for funksjonshemmede etablert. Virksomheten skal yte tjenester til utviklingshemmede som er leietaker i 52 omsorgsboliger samlokalisert i 12 bofellesskap. Videre gir virksomheten tjenester til utviklingshemmede i egen bolig eller som er leietagere i kommunens øvrige boligmasse.

Virksomheten skal i samarbeide med andre aktuelle virksomheter kartlegge behov, planlegge og gi nødvendig kommunalt tjenestetilbud til utviklingshemmede spesielt og funksjonshemmede generelt.

Vår kontoradresse er Vika, Åkershagan, 2312 Ottestad, telefon 62 58 56 00.

Løten kommune

Barn, ungdom og familietjenesten

Stasjonsv. 12, 2340 Løten

Tlf. 62 59 31 20

Parker

Parker Hannifin AS

Pb. 3008, 1402 Ski

Tlf. 64 91 10 00

www.parker.no

Kraftinor

P.boks 54, 8501 Narvik

Tlf. 02006

www.kraftinor.no

ASVO Stjørdal

Arbeidssamvirke

Industriv. 4b, 7500 Stjørdal

Tlf. 74 83 92 40

Fax. 74 83 92 46

Telefonselskapet

Ledende aktør i det norske telefon markedet

Importør av hussentraler og teleterminaler

Telefonselskapet var den første leverandøren som introduserte en typegodkjent ISDN sentral i det norske markedet (1994) med Telecom Europe fra Ericsson. Distribusjon foregår gjennom et etablert og landsdekkende forhandlernet.

Besøk oss på: www.telefonselskapet.no

EGEN PAPIRDUNK ?

Midt i blinken for to naboer eller flere !

Ordningen er uten ekstra kostnader for private husholdninger.

For bestilling, ta kontakt med HAF på tlf. 75 19 82 00

Helgeland Avfallsforedling IKS

Eiendomsforvaltning A/S

Komediebakken 9, 5010 Bergen

Tlf. 55 90 45 30, Fax 55 90 45 31

Støtter NFU sitt arbeide!

ASFALTERING

Asfaltering av
Gårdsplasser • Innkjøringer mm
Tlf. 41 51 99 70

BJØRN HALVORSEN ASFALTERING
Oppretting & Asfaltering
3650 Tinn Austbygd

Jao Selskapsmat

STRANDVEIEN, 3050 MJØNDALEN

Vi støtter det viktige arbeidet
NFU gjør!

Tlf. 32 87 67 29 - 32 87 62 86

Vi leverer alt til store og små selskaper:

**KONFIRMASJON,
BRYLLUP,
JUBILEUM**
eller ganske enkelt en
hyggelig anledning.....

Volvo Truck Center

Hønefoss

P.boks 1010 Flattum, 3503 Hønefoss

Tlf. 32 11 69 40 - Fax. 32 11 69 41

Vi støtter den lokale kulturen og idretten

**Murmester
JAN EIDE A/S**

Nevlunhamn 3296 Larvik

Alt innen Mur, puss og flisarbeid

30 års erfaring gir trygghet

Tlf: 33 11 45 38 Fax: 33 11 45 90 Mob: 950 68 185

**Nord Trøndelag
Fylkeskommune**

7735 Steinkjer, Fylkets hus

Tlf. 74 11 10 00 - www.ntfk.no

Støtter NFU i Nord-Trøndelag

Tlf. 57 74 01 91

www.amfi.no

Kraftverkene i Orkla

7393 Rennebu •

Tlf. 72 42 83 00

Distriktets ledende varehus
Vi holder været ute, og trivselen inne

P-hus plass for 250 biler

Tlf. 32 12 86 00 - Fax. 32 12 65 97

www.honefosscenteret.no

HØNEFOSS

FIVE ELEKTRO AS

Tlf: 32 23 60 41 Fax: 32 23 60 41

Strandvn. 35, 30 50 MJØNDALEN

www.five-elektro.no * E-post: post@five-elektro.no

ESSILOR NORGE AS

Optikk - Engros

Kongensgt. 2, Pb. 8
3601 Kongsberg

Tlf. 32 72 60 00
Fax. 32 72 63 50

ORKDAL KOMMUNE

Kommunesenteret

Tlf. 72 48 30 00

Telefaks: 72 48 30 01

www.orkdal.kommune.no

Kontoradresse: Rosenkrantzgt. 17, 3018 Drammen
Postadresse Postboks 1034, 3001 Drammen
Tlf. 32 83 04 15 Fax. 32 83 16 84 www.doi.no

Skaper muligheter

- Lang erfaring -

• **Permanent utstilling i våre lokaler.**

Besøk oss og spør oss

Tlf. 73 84 88 90
Fax 73 84 88 91

Tungav. 38 - 7047 Trondheim
www.etac.no

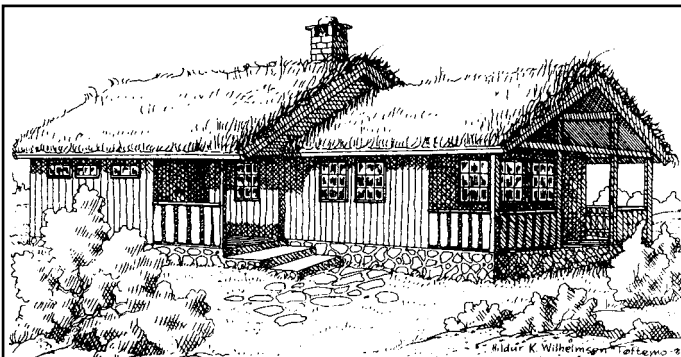
Velkommen til

EIKERBUSSEN

TURBILER

Tlf. 90 90 10 52

Besøk oss på: www.eikerbussen.no

BRÅTEN
HYTTEBYGG A/S

Tlf. 32 71 48 07. Fax: 32 71 48 56. Mobil: 415 08 397
Tlf. priv.: 32 71 46 02. 3359 EGGEDAL

- Byggesett
- Oppsatte hytter
- Vinduer
- Dører
- Ovner
- Peiser
- Systemblokker
- Høystandardtomter på Haglebu

SORAL

Sør-Norge
Aluminium AS

5460 Husnes

Tlf. 53 47 50 00
Fax. 53 47 50 26

Norsk Scania AS

Avd. Kløfta

2040 Kløfta

Tlf. 63 94 80 50

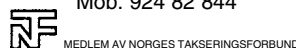

Stordal
kommune
70 27 91 00

TAKSERING
TILSTANDSVURDERING
PROSJEKTLEDELSE
BYGGELEDELSE

A.L.Høyer a.s

v/Reidar Hagen
Rådg. ing. MRIF
Taktmann RIF/MNTF
Lysgt. 12 - 1482 Nittedal
Tlf. 23 27 80 04 / 67 07 18 62
Mob. 924 82 844

PROSJEKT
PARTNER

- Byggteknikk
- Prosjektadministrasjon
- Byggeledelse

Tlf: 75 55 13 00
Faks 75 55 13 10
firmapost@prosjektpartner-bodo.no
Terminalveien 10, 8006 Bodø
P.b. 1363 - 8001 Bodø

Orkla Grafiske A/S

Grønøra

7300 Orkanger

Tlf: 72 48 23 20

Fax: 72 48 26 85

E-post:

firmapost@orklagrafiske.no

Finn Pettersen AS

Entreprenør

Grønnegt.104

2317 Hamar

Tlf: 62 53 56 00

Fax: 62 53 56 01

Fosen

Renovasjon

Kuben Kjøpesenter

7100 Rissa

Tlf. 73 85 85 90

Fax. 73 85 85 91

SPINDERis UTSALG

Kom til oss!

Ring

32 87 40 00

Fabrikkutsalget

Als Follo Bruckulleie

Postboks 573, 1401 Ski

Salg og utleie av:

Søppelcontainere, lagercontainere
Regnbuens gjenvinningsanlegg på Langhus
Mottak av: Papp, papir, glass, trevirke, og jern

Tlf. 64 86 31 03-Fax. 64 86 32 95

Løvberg
Bygg A/S

PB. 65

2024 Gjerdrum

Tlf. 63 94 38 40

Fax. 63 94 38 41

 Akershus	VA-RA Regnskapsservice 3340 Åmot	 Møre og Romsdal	 Oppland
Nannestad Arbeids og Aktivitetssenter Tlf: 63 93 08 95 Bahusvegen 2030 Nannestad	Hokksund Båt og Camping Laksefiske, bespisning m.m Besøk oss, Velkommen!	Bergem Auto 6629 Torjulsvågen *Støtter NFU*	Åbjøra Kraftverk 2910 Aurdal Tlf: 61 36 58 00
Bergems Graveservice AS 2040 Kløfta Mob: 91 86 14 36	Brdr. Kartrud AS hus, hytter, ombygging 3055 Krokstadelva Tlf: 90 12 24 37	KÅRVÅG TRANSPORT 6530 Averøy Tlf: 71 51 22 04	Øiom Karosseri 3520 Jevnaker Tlf: 61 31 13 74
HTR Romerike AS Tlf: 63 99 08 90 www.htr.no 2022 Gjerdrum	Norsk Klimateknikk A/S Elternitvn. 1, 3470 Slemmestad Tlf. 31 28 92 00 Fax. 31 28 91 30	Byggservice John Iversen Ålesund Mob: 926 50 229	Moelven Mjøsbruket AS 2836 Biri Tlf. 61 14 52 00
Team Regnskap AS Pb. 130, 2051 Jessheim Tlf. 63 94 61 60	Vestfossen Blomsterhandleri Støtter NFU Tlf: 32 75 42 02	Reklameservice Molde Tlf: 71 20 19 00 www.reklameservice.no	Visma Services Pb 475, 2803 Gjøvik Tlf: 61 10 81 00
 Aust-Agder	MobilData Rortunet *Velkommen*	 Nord-Trøndelag	 Sør-Trøndelag
Reddal Sand AS Grimstad Tlf: 37 04 68 80	Slemmestad Optikk *Besøk oss på Rortunet*	Aunes Karosseriverksted AS Pb. 323, 7501 Stjørdal Tlf: 74 82 90 00 Fax: 74 82 90 10	Gauldal Energi AS pb. 57, 7291 Støren Tlf: 72 43 80 00
Skapfabrikken Moland Park, 4846 Arendal Tlf: 37 06 25 00	Skiheis Service AS www.skiheis.as	Stjørdalens Blad Tlf. 74 83 95 00 Kjøpmannsgt. 3, 7500 Stjørdal	Rønningsgrind A/S 7290 Støren - Tlf. 72 43 18 13 - Mob: 906 46 702
Longum Billistsenter Longum Austre Moland 4849 Arendal Tlf: 37 03 32 24	 Hedmark	Skeidar Stjørdal AS 7500 Stjørdal Tlf: 74 84 00 00	Holtålen kommune 7480 Ålen Tlf. 72 41 76 00
 Finnmark	Aktør AS Kristian Walbysv.13, 2212 Kongsvinger Tlf: 62 88 66 60 Fax: 62 88 66 61	Namdalsavisa AS www.namdalsavisa.no	 Vest Agder
SI- Regnskap AS Autorisert regnskapsfører Tlf: 78 94 22 80	Hydro Texaco Vallset Trafikksenter 2330 Vallset - Tlf. 62 58 70 60	Innherred Produkter AS Din totalleverandør www.ipas.no	Byggmester Ragnar Mjåland Nodeland 916 99 911* Til å stole på*
 Buskerud	Utstillingsplassen Eiendom AS Vangsv. 111, Postboks 403 2303 Hamar - Tlf. 62 54 00 50	 Oppland	Sira-Kvina Kraftselskap Tlf. 38 37 80 00
Urmaker G Grønvold ANS Hønegt. 30, 3512 Hønefoss	BG Tre AS Solvinv. 223, 2335 Stange Tlf. 62 58 58 00 Fax. 62 58 32 03	Gjøvik Mekaniske Verksted AS Sivesindv. 12, 2834 Hunndalen Tlf. 61 17 15 33	 Vestfold
Hellik Teigen AS Jern og metallforretning • Bilfrag • Jern • Metall • Bildeler • Vrakpant Tlf. 32 25 27 00 • Vern miljøet!	ROMEDALALMENNING 2330 Vallset Tlf: 62 58 53 60	Corinor AS 2846 BØVERBRU Tlf: 61 19 70 70	Vestfold Plastindustri A/S Haugan, 3158 Andebu Tlf: 33 43 03 50 Fax: 33 43 03 54
ES Motor A/S 3630 Rødberg Tlf. 32 74 16 00	 Nordland	AS Snertingdal Auto 2826 Snertingdal Tlf. 61 18 43 35	Lett å legge - lett i vekt... PATENTERT Et norsk kvalitetsprodukt fra NITTEDAL TORVINDUSTRI A.S www.nittedal-torvindustri.no Tlf.: 62 95 58 20 - Fax: 62 95 58 21
Joker Nærnes *Vi støtter NFU*	Saltdal kommune 8250 Rognan Tlf. 75 68 20 00	Lesja Vaskeri 2665 Lesje - Tlf. 61 24 34 69	
Bjørn Skinnes AS Forskaling - Armering - Betong Nedbergkollvn.30, 3050 Mjøndalen Tlf. 32 87 71 94	 Troms	Lillehammer Motorcentral AS Industrigt. 58, 2619 Lillehammer Tlf. 61 27 16 60	FURENE A/S Furene 6100 Volda Tlf. 70 07 48 50 Besøk oss: www.voldaindustri.no
Ingeniør Gravdahl AS Loesdalen 308 3300 Hokksund	Skjervøy ASVO Industriv.7, 9180 Skjervøy Tlf: 77 77 75 77	Lillehammer Produkter AS Smestadv. 27, 2605 Lillehammer	
Hurum Produkter ønsker NFU lykke til www.hupro.no	Evenskjer Apotek Pb.94, 9439 Evenskjer Tlf: 77 08 88 00	Energisenteret 2625 Fåberg Tlf. 61 27 49 40	
Midt Nett Buskerud Nedmarken - 3370 Vikersund Tlf. 32 78 32 78	Helgesen Maskin AS Ringv. 46, 9305 Finnsnes Tlf. 77 84 10 46 www.helgesen-maskin.as	Horwath Revisjon AS Gjensidigebygget 2900 FAGERNES Tlf: 61 35 98 00	

 <p>Buskerud</p>	<p>Eiker Husbygg entreprenør, tomrer og murer John Richard Øen 916 38 810 Erik Brekka 906 87 311</p>	<p>FEMINA Dame og Herrefrisør Hønefoss 32 12 14 67/45 65 Vikersund 32 78 78 11</p>	 <p>Hordaland</p>
<p>Otra Norge Ledende elektrogrossist www.otranorge.no</p>	<p>REMA1000 Rema 1000 Vikersund Tlf: 32 78 99 11 Fax: 32 78 99 10</p>	<p> Øvre Eiker kommune Tlf. 32 25 10 00 Støtter NFU lokalt</p>	<p> ATS VANNKRAFT - REN ENERGI 5770 Tyssedal. Tlf. 53 65 30 00 - Fax. 53 65 30 01</p>
<p>Geir Lien Gravearbeider, spregning, transport, støpearbeider m.m med gode referanser Tlf: 911 86 079 www.gl-as.no</p>	<p>FMC BioPolymer PMS-farge Cool Grey 8. Ellers henvises til våre internettsider: http://www.fmcbiopolymer.com/</p>	<p>Regnskapsjefen Gml. Riksv. 333, 3055 Krokstadelva Tlf. 32 23 15 30 Fax. 32 23 15 31 www.regnskapsjefen.no</p>	<p> Sjøtroll 5397 BEKKJARVIK Tlf: 56 18 18 00</p>
<p>Eiker Bladet Grunnlagt 1991 Kommer ut hver onsdag i Øvre og Nedre Eiker Tlf. 32 87 20 23 - Fax. 32 87 20 24</p>	<p>expert Kongsberg Vi støtter NFU lokalt Kom eller ring 32 73 20 90</p>	<p>BygdePosten -midt i Buskerud</p>	<p>Lid Jarnindustri AS Steine 35, 5600 Norheimsund Tlf: 56 55 38 00 - Fax: 56 55 38 10 www.dalen.no</p>
<p>Finn Haugen AS Elektroentreprenør www.finnhaugen.no *vi støtter den lokale kulturen og idretten*</p>	<p>MYHRE BRØDRENE BRØNNBORING Autorisert entreprenør Brønnboring Pb. 1106, Flattum, 3501 Hønefoss Tlf. 32 11 44 80 Fax 32 11 44 81</p>	<p>SVIDAL MAXITAXI OG TURBILSERVICE 3430 Spikkestad Tlf: 93 21 77 70</p>	<p> Kleppestø Servicesenter Birger Haugland AS 5300 Kleppestø - Tlf. 56 14 02 95</p>
<p>Asigdal Sigdal Kjøkken as 3358 Nedre Eggedal Tlf. 32 71 40 00 - Fax. 32 71 38 41 www.sigdal.com</p>	<p>Fronius Norge Solbergelva www.fronius.no</p>	<p>Kriteig AS Spikkestad Tlf: 31 28 31 80 www.kriteig.no</p>	<p>ALGAARD A-S Ekravegen 27, 5261 Indre Arna Tlf. 55 39 31 00</p>
<p>Norsk Formularindustri Mjøndalen Se våre tilbud på: www.nfias.no</p>	<p>Jan Petter Rokkestad Bergu.4, 3490 Klokkarstua Tlf:32 79 80 35/ 95 72 65 98 Transport + Snørydding</p>	<p><i>Enda penere bil</i> Hoff Bилpleie www.hoffbilverpleie.no</p>	<p>Haugesund Sparebank Avd. Bømlo 5443 Bømlo Tlf. 53 42 60 70 - Fax. 53 42 60 71</p>
<p> HTR ELEKTRO Dagali, 3580 Geilo Tlf. 32 08 98 65 Fax .32 08 98 66</p>	<p>Børre Martinsen Tømmertransport *Støtter NFU*</p>		
<p>Løken Graveservice Gode referanser for: *Graving * Planering * Sprenging Ring i dag: 958 33 700.Hallingdal</p>	<p> MobilData MODUM Nedmarken, 3370 Vikersund Tlf. 32 78 88 68 Fax. 32 78 90 81 modum@mobildata.no-www.mobildatamodum.no</p>	<p> Nedre Eiker Kommune v/ ordføreren www.nedre-eiker.kommune.no Tlf. 32 23 25 00 - Fax. 32 23 25 99</p>	
<p>Modum Regnskap og Data AS P.Boks. 195, 3371 Vikersund Tlf. 32 78 86 03 Fax. 32 78 89 40</p>	<p>Modum ASVO www.modumasvo.no *Vi jobber gjerne for deg!*</p>		
<p>Bakermester Klausen Nå kan du bestille kaker på vår nettside: www.bakerklausen.no Tlf: 32 23 16 00 *Spør etter Klausenbrød*</p>	<p> SAGA AS Trelast og byggevarer Tlf: 32 78 31 00</p>		
<p> HELKJØP Stormarked Kongsberg Tilbud til å stole på!</p>	<p>Regnskapsjefen Gml. Riksv. 333, 3055 Krokstadelva Tlf. 32 23 15 30 Fax. 32 23 15 31 www.regnskapsjefen.no</p>		

Nedre Eiker Kommune
 v/ ordføreren
 www.nedre-eiker.kommune.no
 Tlf. 32 23 25 00 - Fax. 32 23 25 99
 Trygghet-Service-Livskvalitet

Senneseth ANLEGG
 Utfører arbeider innenfor:
 • Grunnarbeider ifm tomter/boligfelt
 • Riving av hus og større bygg, veg + renseanlegg
 Serviceboks 10, 3504 Hønefoss
 Tlf.: 32 17 17 15 - Mobil: 976 62 780
 Fax: 32 17 17 10 E-post: tom@sennesethanlegg.no

 <i>Vest-Agder</i>	STOVER AS Gammelbruv. 15, 2406 Elverum Tlf. 62 41 90 00 Fax 62 41 90 10	 Eidskog Stangeskovene AS 2230 Skotterud Tlf. 62 83 22 00 Fax. 62 83 22 01 <i>Sagbruk - Høvleri</i>	 <i>Nord- Trøndelag</i>
 ColorLine	 Profilert listverk til meget rimelige priser www.treportal.no Tlf: 62 35 33 57 Mob: 95 12 10 83 Fax: 62 35 54 52	 <i>Vestfold</i>	 Mercedes-Benz Motor-Trade AS
 <i>Hedmark</i>	 RINGSAKER KOMMUNE Pb. 13, 2381 Brumunddal Tlf. 62 33 50 00 Fax. 62 33 50 31	 JOTUN	 <i>Oslo</i>
Ing. Jon Hallås AS Storgt.15, 2408 Elverum Tlf: 62 41 75 55 Fax: 62 47 75 60 elverum@inghall.no	 Marisagv. 8 2390 Moelv Tlf. 62 33 17 00 Fax. 62 36 90 30 Mob. 905 10 499	Expert BonusRevetal Retorvet, 3174 Revetal Tlf. 33 06 26 55 expert 	Rorlegger Tom Johansen Lachmanns vei 8B, 0495 Oslo Tlf. 900 92 875 Fax: 22 09 04 97 www.rorleggeren.oslo.no
Lege Thor K. Gotaas Furnesvn. 1, 2380 Brumunddal	 Nord-Odal Kommune 2120 Sagstua Tlf: 62 97 81 00 Fax: 62 97 81 01	<i>Murerfirma</i> ANDERSEN&TVEITAN ANS Mur, puss, peis og piper Sandefjord Mob: 920 10 760	PHILIPS Philips Norge AS Sandstuveien 70, 0680 Oslo Tlf. 22 74 80 00 Fax. 22 74 80 10 www.philips.no
Borregaard Skoger AS Pboks 102, 2401 Elverum Tlf. 62 41 96 50 Fax. 62 41 96 79 www.borregaard-skoger.no	RUSTAØ HOTELL&FJELLSTUE Tlf. 62 36 34 08 Fax 62 36 35 74 2612 SjusjøenVelegnet for: Selskap, Bryllup,Kurs/møter	<i>Sandefjord Lufthavn</i> TORP www.torp.no	SR Bjerke Renholdstjenester AS Ensjøveien 22B, 0661 Oslo Tlf: 22 19 57 28 Fax: 22 67 86 49

Hadelands største bakeri
HADELANDSBAKERIET
2770 Jaren. Tlf. 61 32 81 38

Jan E. Svenningsen Iakservice AS

- TAKRENNER • TAKSHINGEL
- TAKSTIGER • SNØFANGERE
- TAKSTEIN • ASBESTSANNERING
- BESLAG ETTER MÅL

Tlf.: 32 88 01 14
Mobil: 92 65 98 46
Rabbenveien 24, 3039 Drammen

BYGGMAKKER
Verdal - Levanger
74075010 - 74056028
Gråmyra-Steinkjer
74019160 - 74160050
Alt i byggevarer, trelast,
maling, kjøkken og interiør

INTER-SUN A.S.
Verkstedvn. 8 P.Boks 104
1401 Ski
nicole
DAMEKLÆR
Tlf. 64 85 53 00
Fax. 64 87 56 06

Syljuåsen
Gjøviks entreprenør

Små og store oppdrag:
• Nybygg • Rehabilitering
• Serviceavdeling • Utvikling av prosjekter

Valdresveien 3, 2815 GJØVIK
Tlf. 61 14 50 80 - Fax. 61 14 50 81

**Nord Fron
kommune**
Kommunehuset
Nedreg. 50, 2640 Vinstra
E-post: postmottak@nord-fron.kommune.no
Internett: www.nord-fron.kommune.no
Tlf: 61 21 61 00
Telefax: 61 21 61 01
61 21 61 11
Åpningstid:
Man-fre.....kl 08.00-15.30

NIBU AS
Industriv. 3,
3430 Spikkestad
Tlf. 31 29 75 75
fax. 31 29 75 99
www.nibu.no
E-mail: nibu@nibu.no

Nibu AS er Norges ledende leverandør innen:
Dørvidere - Knøtter og håndtak
- Monteringsdetaljer - Hengsler og skinner -
Skapinnredninger - ISE matavfallsvernere -
BLANCO oppvaskbeslag og blandedbatterier

 <p><i>Akershus</i></p>	<p>Sæther Elektriske A/S Nittedalsgt. 31, 2000 Lillestrøm Tlf: 63 80 40 60 Fax: 63 81 04 50</p>	 <p><i>Møre og Romsdal</i></p>	<p>Kunderegnskap Rauma Åndalsnes *Støtter NFU*</p>
<p>Terjan AS P.b. 42, 1483 Skytta Tlf: 67 07 88 92 Fax: 67 07 95 71</p>	<p>Stabekk Biloppretting Tlf: 67 53 81 00 www.biloppretting.no</p>	 <p>NORTH CAPE MINERALS 6146 Åheim Tlf: 70 02 49 00 Støtter lokalt arbeid</p>	<p>Data Pro AS Ålesund www.data-pro.no *Støtter NFU lokalt*</p>
<p>Hafslund Fjernvarme AS 2060 Gardermoen Tlf: 63 97 84 44</p>	<p>Werner Anlegg AS 1480 Slattum</p>	 <p>Skodje Kommune Tlf: 70 24 40 00 Vi støtter NFU arbeidet</p>	 <p><i>Sør-Trøndelag</i></p>
<p>Byggmester Knut Bjørge Berglia 18, 2056 Algarheim Tlf: 63 97 69 07 Mob: 975 71 044</p>	 <p>SVANE Ekornes Fetsund AS J.E. Ekornesv. 22 1900 Fetsund Tlf: 63 88 33 00 Fax: 63 88 02 73</p>	<p>Boligsenteret AS Ulsteinsvik *Velkommen til en hyggelig boligprat* www.boligsenteret.no</p>	<p><i>7 lys av</i> 7340 Oppdal Tlf: 72 40 01 50 Fax: 72 40 01 90</p>
<p>Ing. H. Asmyhr AS Hvamsvingen 10 2013 SKJETTEN Tlf: 64 83 45 50 Fax: 64 83 45 55</p>	 <p><i>Aust Agder</i></p>	<p>Høgskolen i Molde Studier innen helse, logistikk, informatikk, økonomi, samfunn, transportøkonomi Tlf: 71 21 40 00 www.himo.no</p>	 <p>Grilstad Fabrikker AS Ranheimsveien 129, 7488 Trondheim Tlf: 73 82 39 00 - Fax: 73 82 39 01 www.grilstad.no</p>
<p>Øvre Romerike Industriservice A/S Montering og pakking 2072 Dal-E-post: ori@ori.no Tlf: 63 95 94 60 Fax: 63 95 94 69</p>	<p>Vegårdshei Sparebank 4985 Vegårdshei Tlf: 37 17 00 60</p>	 <p>Sykkylven Kommune 6230 Sykkylven *Vi støtter NFU*</p>	 <p><i>Telemark</i></p>
<p>Wøiens Regnskapskontor AS P.b 47, 1371 Asker Tlf: 66 76 50 50</p>	 <p>Norlandia Sørlandet Hotell Grimstad •Vær vår gjest •Besøk oss• www.shk.no Tlf: 37 09 05 00</p>	<p>Ø.Uri & Sønn AS Rørleggerfirma 6230 Sykkylven Tlf: 702 55 190 Vi ønsker NFU lykke til med arbeidet</p>	 <p>Block Watne Åpningstider: Man.-fre: 8.30-16.00 Heddalsvn. 26, 3674 Notodden Tlf: 35 01 63 30</p>
<p>DnB NOR Vektortorget, 2000 Lillestrøm Tlf: 03000</p>	 <p><i>Oppland</i></p>	 <p>Brunstad A/S www.brunstad.no</p>	 <p>www.isola.no</p>
<p>REGISTRERT REVISOR STEIN BONSTED Solheimsv. 62 A, 1473 Lørenskog Tlf: 67 90 32 66 Fax: 67 90 38 71</p>	<p>Olav Holdal Lastebiltransport 2917 Skrautvål Tlf/Fax: 61 36 37 31 Mob: 99 22 57 62</p>	 <p>Fjord1 Buss Møre Furene, 6100 Volda Tlf: 700 74 700 - 70 13 30 40 www.fjord1.no/bussmore</p>	<p>Notodden Mur og Entreprenørforretning AS Merdevegen 2, 3676 Notodden Tlf: 950 43 411 - Fax: 35 01 28 15</p>
<p>Skedsmo Pukkverk AS P.b. 100, 2021 Skedsmokorset Tlf: 63 87 60 68 Fax: 63 87 60 87 *Alle typer pukkverks produkter*</p>	 <p>Næringsrådet Tlf: 61 14 67 00 www.naeringsradet.no</p>	 <p>JETS www.jets.no Vakuumtolettsystemer. Se vår Web side</p>	 <p><i>Finnmark</i></p>
 <p>STRØMMEN STORSENTER -Østlandets største kjøpesenter med over 100 butikker 2010 Strømmen - Tlf: 63 80 58 00</p>	<p>MASKINENTREPRENØR Knut Amundsen 2937 Begna Tlf: 61 34 82 51/911 92 480</p>	 <p>Sula Kommune Støtter NFU's arbeid</p>	<p>Sletten Finnmark *rådgivende ingeniører* Tollbugt 7, Vadsø *Støtter NFU Lokalt*</p>
 <p>COOP prix Slattum Terrasse 2, 1480 Slattum Tlf: 67 07 73 10 Åpent: Man-fre: 8-22 Lør: 9-20</p>	 <p><i>Gjøvik kommune</i> Tlf: 611 89 500</p>	<p>Ekornes Møbler Bankv.14, 6200 Stranda Tlf: 70 25 52 00</p>	<p>SØR-VARANGER AVIS www.sva.no</p>

 Falck Vital

På mine vilkår

Handi

er en liten kalender som er lett å ta med. Den holder orden på avtaler døgnet rundt.

Falck 5141 Sigvart Døgentavle

er en elektronisk veggtavle som gir god oversikt og struktur på dagen.

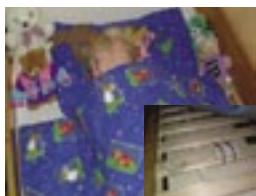
FlexiBoard

er et tastatur som gjør det enklere og mer motiverende å bruke en datamaskin.

Falck 6900 EpiKlon

er en epilepsialarm som registrerer anfall ved bevegelse i seng eller stol.

Epilepsialarmene fra Falck Vital er markedets eneste godkjente etter det medisinske direktiv i risikoklasse 2A.

Falck Vitals temahefte **På mine vilkår** inneholder flere hjelpeprodukter for å mestre hverdagen. Besøk oss på www.falckvital.no, eller kontakt oss på tlf 37 14 94 50 og få det tilsendt. Velkommen til en prat!

FRAMskolen

på Vallersund Gård

Et toårig folkehøyskolelignende lærested for unge voksne utviklingshemmede mellom v.g. skole og et aktivt yrkesliv

FRAMskolen setter seg som mål, gjennom to års læring, å kunne gi elev, pårørende og eventuelt den kommunale omsorgstjeneste, innsikt i hvilke muligheter den enkelte elev har i forhold til framtidig boform, videreutdanning og yrkesvalg.

Framskolens tre grunnmotiver:

FORSTÅ VERDEN (undervisning)

- Utforsk verden, nasjonalt og internasjonalt
- De andre og meg selv
- Parforhold og seksualitet
- Teater, drama, sang, musikk, maling og diktskriving
- Utvikle evnen til å uttrykke seg
- Lær å sende e-post og å finne frem på internett

LEVE I VERDEN (bo- og hverdagsferdigheter)

- Pleie av bolig og klær • Planlegging • Gjøre innkjøp
- Lage mat og stelle i stand måltid til hverdag og fest
- Bruk og forståelse av penger og regnskap
- Tid og tidsbegreper

ARBEIDE I VERDEN (i verkstedene)

- Arbeid i bakeri • Veve i veveriet • Samle urter
- Arbeide med i husholdningen
- Arbeide med i jordbruk og gartneri

Fritid og friluftsliv

- Friluftaktiviteter på sjøen og i fjellet. Opplæring i ridning, båtliv og fjellvandring, går også inn som en del av undervisningen.
- Deltagelse i aktiviteter i nærmiljøet.
- Uforpliktende samvær, dans og lek.

Det første året bor elevene på internat.

Det andre året bor elevene mer selvstendig.

Påmeldingsfrist 15. april 2007

Innføringskurs for nye elever og pårørende 25.-27. mai -07

For nærmere informasjon (helst mellom 12.00 og 14.30):

Dag Balavoine eller Hanna Schmeding

Telefon 72 52 70 80/99 60 88 10

Du kan også skrive til framskolen@camphill.no eller **FRAMskolen på Vallersund Gård, 7167Vallersund**

FRAMskolen – fra livet i familie og skole, til et liv som voksen

Camphill landsbyene – noe for deg?

Landsbyene er integrerte livsfellesskap der usedvanlige mennesker med ulike behov for bistand og hjelp lever side om side med medarbeiderne i et levende og aktivt samfunn.

I arbeidstiden er alle sysselsatt med landsbyens mange oppgaver; håndverk i forskjellige verksteder, jordbruk, matlaging og hushold. Det legges vekt på nærhet til natur og mennesker. Arbeidet gir livsnære erfaringer og har en positiv og styrkende virkning. Familiehus og verksteder, hverdag og fest danner grunnlaget for et spennende og utfordrende liv i et internasjonalt miljø. I landsbyene pleies et variert kulturliv med teateroppførelser, sang og musikk, høytidsfeiringer og utflukter.

For nye medarbeidere tilbyr landsbyene et introduksjonskurs i landsbylivet og antroposofi, og en treårig yrkesveiledende utdanning i helse-pedagogikk og sosialterapi.

For deg med spesielle behov gir landsbyen en trygg hverdag sammen med likesinnede der dine evner og muligheter kan utvikles gjennom opplæring, arbeid i verkstedene og det sosiale og kulturelle liv.

Camphill er et landsdekkende tilbud og eies av Landsbystiftelsen som driver 6 landsbyer i Norge – 3 i Trøndelag, 1 på Vestlandet og 2 på Østlandet.

Er du interessert? Ta kontakt:

Dialogos – Ressurscenter for Sivile Initiativer

Holbergs pl. 4, 0166 OSLO

Telefon 21 69 77 70 Telefaks 21 69 77 75

Epost: post@camphill.no

www.camphill.no

TRYGGHET, TRIVSEL OG GLEDE

www.solgarden.no

Solgården 2007

Unn deg og dine ferie i solfylte Spania!

Svøm, dans og kos deg – opplev solen og varmen på Solgården og slipp gleden og latteren løs!

Vi tilbyr hyggelig samvær, turer og tilpassede aktiviteter i trygge og trivelige omgivelser.

I sommerhalvåret arrangerer vi egne turer for personer med utviklingshemming, men alle er velkommen til oss uansett årstid.

Vi har norsk lege, sykepleiere og fysioterapeuter.

Solgården er tilrettelagt for funksjonshemmede.

Vi har egne biler for transport av rullestoler.

Kontakt oss gjerne for ytterligere informasjon om turene i 2007

SOLGÅRDEN

Solgården ferie- og helsesenter
Frøbjøf Nansensplass 9, 0160 Oslo
Telefon: 22 42 78 60
E-post: kontor@solgarden.no

SOLGÅRDEN BA – FERIE- OG HELSESENTER PÅ COSTA BLANCA

Profilmateriell

Buttons i to varianter:

Liten 3,- kr

Stor 5,- kr

Pins 20,- kr

Krus 130,- kr

Gratis klistremerker

Tallerken 130,- kr

Skulderveske 150,- kr

Bordvimpel
Uten fot 150,- kr

NFU formidler
salg av fot,
omkring 150 kr i tillegg

Nakkebånd 25,- kr

Penn 8,- kr

Klistremerker
6 merker per ark 6,- kr

Annet

Hefte: En individuell og inkludert hjemmetjeneste 110,- kr
NFUs jubileumshefte 30 år 30,- kr
Samfunn for alle temautgave 1 / 2003: Eget hjem 70,- kr
Samfunn for alle temautgave 6 /
2001 Livssituasjonen – 10 år etter reformen 70,- kr
Helt topp (video til leie) 90,- kr
Soler i keramikk – serie på tre av Herleik Kristiansen 30,- kr

Kursmaterieell

Alle kurshefter 35,- kr per hefte.

Kursmappe 20,- kr

Kursbevis 10,- kr

Fra foreldrehjem til eget hjem

Kommunevalg

Stortingsval

NFU
– en organisasjon

Aktiv i egen organisasjon

NFU's prinsippprogram

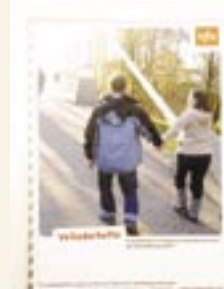
Vi og samfunnet

Tillitsvalgt i organisasjonen NFU

Ledsagerhefte

Veileder til kurslærer

Seksualitet og samliv

Kroppen min og følelsene mine

Frakt kommer i tillegg

Bestill i dag

Bestilling _____

Navn _____

Adresse _____

Poststed _____

Eller bruk nettbutikken til NFU på www.nfunorge.org

Adressaten betaler for sending i Norge

Distribuert av Posten Norge

Norsk forbund
for utviklingshemmede
Svarsending 1225
0090 Oslo

Planlegger du kurs eller konferanse i Nord-Norge? Da er Bodø et meget godt alternativ

Radisson SAS Hotel har 190 rom 17 møterom og kapasitet til opptil 500 personer.

Ta kontakt med oss på 75 51 90 00 eller Sales.Bodo@RadissonSAS.com

Radisson SAS
HOTEL BODØ

God stemning Et godt utvalg i senterets 42 butikker

Mer av det gode!

www.byhaven.no

sandvik.fhs.no

Tilrettelagt opplæring og botrening

Ole Ivar Oyangen på båttur i Rødehavet sammen med resten av skolen.

Steffen Karlsen som James Bond på kjendisparty flankert av Siw og Christina.

Bo & Fritid er et linjetilbud for deg som har behov for tilrettelagt opplæring. Du får botrening, sosial trening og innblikk i aktuelle temarer som tilhørighet, vennskap, økonomi, kosthold og helse.

Linjen vektlegger utvikling gjennom aktivitet inne og ute. Vi disponerer egen leilighet med stue og kjøkken. I tillegg til et flott turterreng har skolen, gymsal, styrkerom, forminssal, musikkrom og Cafe. Ta kontakt i dag for nærmere informasjon!

Sandvik
folkehøgskole

Send SMS til 1938 med kodeord < sandvik > og < ditt navn og adresse >, så sender vi skolebrosjyre. Adr.: Sandvik, 8664 Mosjøen, tlf. **75 11 5000**

Kontakt oss!

Landsstyret

Forbundsleder

Helene Holand
22 39 60 50/91 12 24 59
helene@nfunorge.org

Nestleder

Alf Anvedsen
52 71 21 27
alf.anvedsen@bluezone.no

Steinar Sandnes

57 00 92 46
steinar.sandnes@c2i.net

Rita Lucia Endresen

72 58 35 81/95 96 38 75

Gørild Skancke

72 87 26 89
gorskan@online.no

Lillian G. Rasmussen

77 68 23 59
lillian@hifm.no

Trine Lise Systad

38 03 00 14
trinelisesystad@yahoo.no

Nasjonalt

Norsk Forbund for Utviklingshemmede

Pb 8954 Youngstorget
0028 Oslo

Besøksadresse:

Youngstorget 2a, 7. etasje
Telefon: 22 39 60 50
Telefaks: 22 39 60 60

post@nfunorge.org

Bankgiro: 8200.01.93417

Postgiro: 0814.30.50085

NFUs gavefond: 8200.06.35673

Fylkeslagene

NFU Oslo Fylkeslag

Sporveisgaten 10, Egt. 4
0354 OSLO
22 69 54 10
lrichter@online.no

NFU Akershus Fylkeslag

Postboks 33
1914 YTRE ENEBAKK
90 83 93 80/64 92 62 53
tbh@bluezone.no

NFU Østfold Fylkeslag

v/Greta Sandli
Solheimsveien 37
1605 Fredrikstad
69 31 34 02
greta.sandli@c2i.net

NFU Hedmark Fylkeslag

v/Eva Olsen Høisveen
Ringsakervegen 38
2380 BRUMUNDDAL
62 34 09 14/48 19 39 60
eo-ho@online.no

NFU Oppland Fylkeslag

v/Sølvi Jacobsen
Åslendevegen 328
2825 GJØVIK
61 13 31 59 / 90 18 03 63
solvixn@online.no

NFU Buskerud Fylkeslag

v/Mette Karlsrud
Kreftingsgt. 8 A
3513 HØNEFOSS
61 31 98 20 / 93 41 23 31
mette.karlsrud@ansatt.opplandvgs.no

NFU Vestfold Fylkeslag

Baglergt. 3
3111 TØNSBERG
33 04 05 95/92 02 89 38
nfu.vf@frisurf.no

NFU Telemark Fylkeslag

v/Arild Kvitsand
Ødegardsfeltet 37
3810 GVARV
35 95 62 37 / 99 63 60 40
arikvits@hotmail.com

NFU Aust-Agder Fylkeslag

v/Solveig Lohne Ørum
Solheimsvn. 11
4817 HIS
37 01 13 05/92 85 48 55
sl-orum@online.no

NFU Vest-Agder Fylkeslag

v/Jan Harald Lilledrange
Meiseveien 4

4400 FLEKKEFJORD
38 32 38 69/90 77 26 68
janharald@rt.no

NFU Rogaland Fylkeslag

Ryfylkegt. 22
4014 STAVANGER
51 89 15 50
post@nfu-rogaland.no

NFU Hordaland Fylkeslag

Boks 13
5838 BERGEN
56 14 31 58/99 23 00 78
nfuhordaland@online.no

NFU Sogn og Fjordane Fylkeslag

v/ Gunhild Skinlo
Boks 118
6821 SANDANE
57 86 54 66/47 60 59 84
gunhildterese@hotmail.com

NFU Møre og Romsdal Fylkeslag

Postboks 9140
6023 ÅLESUND
70 15 10 30 / 92 08 31 04
nfumr@adsl.no

NFU Sør-Trøndelag Fylkeslag

v/Steinar Nyland
Tjurruppynten 20
7227 GIMSE
72 87 12 66/93 09 52 85
s.nyland@online.no

NFU Nord-Trøndelag Fylkeslag

v/Snorre Ness
Postboks 183
7801 NAMSSOS
74 27 34 67 / 90 51 69 66
snorre.ness@hint.no

NFU Nordland Fylkeslag

Postboks 843
8001 BODØ
75 52 40 48/91 72 47 08
nfu-nord@online.no

NFU Troms Fylkeslag

v/Solveig Nylund
Tranøybotn
9304 VANGSVIK
77 85 32 72/90 10 12 25
leder@nfu-troms.org

NFU Finnmark Fylkeslag

v/Aud-Inger Onshuus
Myrseth 27
9518 ALTA
78 44 03 66/41 20 67 65
inge-ons@online.no

Idé-verksted i Vennesla

Vidar Bergland og Rune Kråkeland i NFU Vennesla lokallag har tatt initiativ til "Jørgens idé-verksted" (foto: Kåre Kråkeland)

Vidar Bergland og Rune Kråkeland i NFU Vennesla lokallag ble inspirert av kurset omkring deltaking i egen organisasjon, som de har vært med på. De to har nå planlagt kurs- og samtalegrupper i det de har kalt "Jørgens idé-verksted", som for øvrig er oppkalt etter et styremedlem i lokallaget.

Her inviteres medlemmer med utviklingshemming til møter en gang pr. måned. Møtene arrangeres hjemme hos deltakerne. På dagsorden står det saker som personer med utviklingshemming er opptatt av. Vidar Bergland har laget en informativ brosjyre om dette tiltaket. Deltakerne oppfordres til å snakke om det de er opptatt av i samtalegruppen, som kanskje kan ut-

vikle seg til å bli en studiegruppe etter hvert. I Jørgens idé-verksted skal gode ideer tas vare på og utvikles, heter det i "verve"-brosjyren, der NFUs prinsipper i tillegg er gjengitt. Kanskje en idé å starte idé-verksted også for medlemmer i andre lokallag?

Jørgens idé-verksted inviterer deg med utviklingshemming til kurs og samtalegrupper.

Vidar Berg og Rune Kråkeland fra Vennesla lokallag i Vest-Agder blir kursledere.

Vi møtes en gang i måneden hjemme hos hverandre.

Du kan snakke om det du er opptatt av i samtalegruppen.

Kom gjerne med gode ideer!

Kanskje blir det en studiegruppe også.